

PRAŽSKÁ VYSOKÁ ŠKOLA PSYCHOSOCIÁLNÍCH STUDIÍ

Stereotypizace bezdětných žen

Bc. et Bc. Veronika Ulmanová

Diplomová práce

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Karel Hnilica, CSc.

Praha 2018

PRAGUE COLLEGE OF PSYCHOSOCIAL STUDIES

Stereotyping of childfree women

Bc. et Bc. Veronika Ulmanová

The Diploma Thesis

The Diploma Thesis Work Supervisor: Doc. PhDr. Karel Hnilica, CSc.

Prague 2018

ANOTACE

Diplomová práce se zabývá tématem stereotypů, se kterými se ve svém okolí můžeme setkat při posuzování dobrovolně bezdětných žen. Teoretická část se věnuje uchopení základních pojmů jako je stereotyp, gender a genderový stereotyp. Zahrnuje také kapitolu o rodičovství a problematice bezdětných, kteří se k tomuto stavu dobrovolně rozhodli. Empirická část se snaží postihnout existenci či neexistenci stereotypizace dobrovolně bezdětných žen. Tento fenomén byl zkoumán na výzkumném vzorku 312 respondentů. Závěry zkoumání napovídají, že se se stereotypizací bezdětných žen v naší společnosti potýkáme. V porovnání se ženami s dětmi respondenti vnímali bezdětné ženy jako méně sympatické, méně typické a méně si jich vážili.

Klíčová slova

stereotypy, gender, rodičovství, dobrovolně bezdětní

ABSTRACT

The diploma thesis deals with stereotypes that we can possibly deal with in our environment in the assessment of voluntarily childless women. The theoretical part focuses on basic concepts such as stereotype, gender and gender stereotypes. This part also includes a chapter on parenthood and the topic of childlessness by choice. The empirical part of thesis tries to capture the existence or absence of stereotyping of voluntarily childless women. This phenomenon was examined on the basis of data provided by 312 respondents. The results of this research tell us that we are struggling with the stereotyping of childless women in our society. Compared to women-mothers respondents perceived childless women as less likable, less typical and less respectfull.

Key words

stereotypes, gender, parenthood, childless by choice

Prohlášení:

1. Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala Doc. PhDr. Karlu Hnilicovi, CSc. za cenné rady, odborné vedení diplomové práce a v neposlední řadě za jeho podporu a pozitivní přístup.

OBSAH

Úvod.....	8
Teoretická část	9
1 Schéma, stereotyp a předsudek.....	10
1.1 Schéma	10
1.2 Stereotypy a předsudky	11
1.2.1 Stereotyp.....	11
1.2.2 Předsudky	14
1.2.3 Historie a současnost výzkumu stereotypů a předsudků.....	15
2 Gender	17
2.1 Genderová identita a genderová role.....	18
2.2 Genderové stereotypy.....	20
3 Proměna rodiny	23
4 Rodičovství.....	26
4.1 Otcovství	28
4.2 Mateřství	29
4.3 Postoje k rodičovství	30
5 Dobrovolně bezdětní	32
5.1 Rostoucí bezdětnost	32
5.2 Přírozenost rodičovství aneb je rodičovství pud?	34
5.3 Důvody k rozhodnutí se k bezdětnosti	35
5.4 Stereotypizace bezdětných	38
Empirická část.....	40
1 Výzkumný problém, cíl a výzkumné hypotézy	41
1.1 Výzkumný problém.....	41
1.2 Výzkumný cíl.....	41

1.3	Výzkumné hypotézy.....	42
2	Metodologický rámec	43
2.1	Typ výzkumu	43
2.2	Pilotní studie.....	43
2.3	Výběr a charakteristika vzorku	44
2.4	Metody sběru dat.....	45
2.5	Administrace dotazníku a zpracování dat	46
2.6	Etické aspekty výzkumu	46
3	Výsledky.....	47
4	Diskuse	58
	Závěr	64
	Seznam použitých zdrojů	65
	Seznam tabulek	71
	Seznam grafů.....	71

ÚVOD

Stereotypy a předsudky. Na jednu stranu velice usnadňují naše vnímání a nedochází díky nim k přehlčení naší paměti, na druhu stranu mnohdy znesnadňují naše vztahování se ke světu. Ve chvíli kdy si uvědomíme, že jsme někoho právě zaškatulkovali, a tím pádem ho podrobili našim stereotypním představám, nám nemusí být dobře. Nelíbí se nám pocit, že „házíme všechny do jednoho pytle“. Přesto jsou chvíle, kdy nemůžeme jinak. Je naprosto přirozené vytvářet stereotypy, rozdíl však je, zda jsme si svých myšlenek a svého jednání vědomi. I v případě, že jsme opatrní a snažíme se ostatní kolem nás pojímat jakožto individua, vyskakují stereotypy jinde. Stává se například, že máme oblíbenou kavárnu, místo ve vlaku nebo hodinu, ve které se ukládáme ke spánku. Není snad i dávání přednosti něčemu před něčím jednání stereotypní a předsudečné? Se stereotypy a předsudky se setkáváme dnes a denně a jsou i tématem této práce.

Jednou z častých oblastí, kde se můžeme se stereotypy setkat, je oblast genderu. Je jen málo z nás, kdo by neslyšel, že jsou muži z Marsu a ženy z Venuše, že ženy neumí číst v mapách a muži se zásadně neptají na cestu atd. Jsou ale opravdu ženy a muži rozdílní? Jsou rozdíly dané biologickými příčinami anebo lze jejich příčiny hledat v kultuře a společnosti? Tomu, jak odborníci přistupují ke vzniku genderu, jak vzniká genderová identita a s jakými stereotypy se můžeme u mužů a žen setkat, se věnuje další část práce.

Hlavním předmětem, kterému se práce věnuje, je stereotypizace dobrovolně bezdětných žen. Bezdětnost, především pak dobrovolná bezdětnost, je fenomén, se kterým se v České republice setkáváme především po roce 1989. V tomto roce se (nejen) českým ženám otevřely nejen hranice, ale také daleko četnější možnosti seberealizace. K tomu, abychom mohli postihnout téma v celé jeho šíři, považujeme za důležité se pozastavit nad tématem rodičovství a postoji k němu a současně vyličit proměny rodiny, se kterými se v současnosti setkáváme. To je odrazovým můstkem pro popis rostoucí bezdětnosti a důvodů, které vedou k rozhodnutí se pro bezdětnost. V neposlední řadě se práce snaží o postihnout stereotypů, se kterými se při hodnocení dobrovolně bezdětných můžeme setkat a kterým se zároveň věnuje výzkumná část práce.

TEORETICKÁ ČÁST

1 SCHÉMA, STEREOTYP A PŘEDSUDEK

V prvních pár kapitolách se bude práce věnovat definici některých pojmů důležitých ke správnému porozumění tématu práce. Nejprve půjde o téma schématu, později se přesuneme k uchopení stereotypů a předsudků.

1.1 Schéma

Všude kolem nás je spousta podnětů, které soutěží o to, aby se dostaly do centra naší pozornosti. Přestože jsou situace a osoby, se kterými se dennodenně setkáváme, naprosto jedinečné, bylo by pro náš kognitivní systém velice složité tyto podněty znovu a znovu vyhodnocovat, a proto je náš pohled na svět paměti organizován a kategorizován do tzv. schémat. Většinou se tyto kategorie tvoří podle pozorovatelných znaků, nejde však o pravidlo.

Schémata jsou jakési kognitivní rámce, díky kterým dokážeme organizovat a interpretovat informace z okolního světa ve velice krátkém čase. Pomáhají nám chápat svět kolem nás. Jean Piaget (2001) hovoří o schématu jako o procesu získávání těchto poznatků, který dobře vysvětluje to, jak se tato kategorie znalostí o světě tvoří. Lidé se dle jeho názoru ustavičně přizpůsobují okolnímu světu. Nevědomě neustále vyrábíme nová schémata a ta stará dle nově nabytých informací upravujeme. Pro lepší pochopení uvedeme příklad: dítě vidí venku změř' zelených a hnědých ploch, které jsou uspořádány do nějakého tvaru. Maminka mu řekne, že vidí strom, a dítě si na základě toho utvoří schéma stromu. Později se setká s dalšími zelenými a hnědými plochami uspořádanými do nějakého tvaru a maminka mu znovu odpoví, že jde o strom. Dítě se tedy setkalo se dvěma stromy odlišného druhu a je nuceno první schéma stromu doplnit a rozšířit o další schéma. Přitom si všímá, že stromy, ačkoli jde o jiné druhy, jsou si v lecčems podobné – oba mají hnědý kmen a zelené listy. Vytváří si mentální zkratku, zobecňující kategorii „strom“. Pokud se tedy setkáme s nějakým objektem, v paměti se aktivuje příslušná kategorie, která uvede v činnost nejen charakteristiky, které jsou s danou kategorií asociovány, ale také tyto charakteristiky využije k rozpoznání objektu a k vysvětlení si interakcí. Schémata tak mají vliv nejen na vnímání podnětů, ale zároveň na jejich interpretaci, která přitom nemusí být zcela uvědomovaná (Banaji & Greenwald, 1995).

Schémata nevytváříme jen v dětství, ale po celý život. Tvoříme schémata nejen o jiných osobách (v souvislosti s těmi používáme pojem *prototyp* jako obraz typického příkladu určité kategorie objektů), o sobě samých (někdy také nazývané jako self-schéma), ale také o sociálních rolích (každý máme více méně jasnou představu o lékaři, milence či o tom, jaký by měl být náš partner / naše partnerka) nebo o sociálních skupinách, které je možné také nazývat jako stereotypy (Výrost & Slaměník, 2008).

1.2 Stereotypy a předsudky

V literatuře se můžeme setkat s tím, že někteří autoři pojmy stereotyp a předsudek striktně oddělují (Petrušek et al., 1996; Hartl & Hartlová, 2010; Myers, 2016), jiní je chápou jako synonyma (Allport, 2004; Goldstein, 2008; Hnilica, 2010; Hewstone a Stroebe, 2006). Pokud odborníci pojmají oba pojmy odlišně, bývá ve většině případů vnímám předsudek jako negativní postoj k dané skupině a stereotyp jako přesvědčení ohledně dané skupiny, které může být jak pozitivní, tak negativní. To není daleko od jednání vůči skupinám, které lze nazývat diskriminací.

1.2.1 Stereotyp

Poprvé se slovem stereotyp seznámil veřejnost Walter Lippmann v roce 1922. Definiuje tento pojem jako obraz, který určuje chápání lidí, předmětů a událostí a který předchází užití rozumu (Lippmann, 1922).

Hartl a Hartlová (2010) stereotyp definují jako navyklý způsob jednání. Pozměnit stereotyp není snadné a změna bývá doprovázena nepříjemnými emocemi. Úsudky o osobnostních rysech nebo tělesných charakteristikách celé skupiny lidí pak tito autoři nazývají sociálním stereotypem. Nakonečný (2013) hovoří o stereotypu jako o mínění o osobách, skupinách nebo objektech, která jsou přebírána z okolí a nemusí být produktem přímé zkušenosti. Hnilica (2010, s. 13) pojímá stereotyp jako „*přesvědčení, že jsou se sociální kategorií K asociovány atributy A_1, \dots, A_N .*“ Goldstein (2008) stereotyp popisuje jako příliš zjednodušující generalizaci o skupině lidí zaměřující se často na negativa. V podobném duchu popisuje stereotyp Myers (2016), když říká, že jde o negativní přesvědčení a hodnocení dále ovlivňující předsudky. Allport (2004) uznává, že člověk může být zaujatý pro i proti, zabývá se ovšem především stereotypy, které jsou zaměřeny proti.

Definuje stereotyp jako „*odmítavý až nepřátelský postoj vůči člověku, který patří do určité skupiny, jen proto, že do této skupiny patří, a má se tudíž za to, že má nežádoucí vlastnosti připisované této skupině*“ (Allport, 2004, s. 39). Zmiňuje situace, kdy je na základě dostupných důkazů možné někoho usvědčit z popírání lidské důstojnosti jako tomu bylo například u nacistů, které od předsudků odděluje. Tyto situace jsou založeny na faktických důkazech, z toho důvodu o předsudky nejde.

Jak jsme si vysvětlili výše, vytváření schémat a stereotypů je naprosto v pořádku, usnadňuje nám vnímání okolního světa. Na druhou stranu, pokud vidíme svět kolem stereotypně, pak generalizujeme. Lippmann (1922) vidí potíže v důvěře a nekritičnosti s jakou se stereotypy zacházíme. Často lidé stereotypizují, pokud jde o charakteristiky určité skupiny. Jak uvažuje Allport, „*přílišná kategorizace je snad nejběžnější trik lidské mysli. Stačí nám špetka důkazů a hned vyrobíme plnou náruč generalizací*“ (Allport, 2004, s. 39).

To ovšem vede k tomu, že naše pozornost směřuje právě k těmto charakteristikám, které dané skupině připisujeme, což může vytvářet iluzorní korelace (při nichž vidíme vazbu tam, kde není). Dostáváme se do bludného kruhu, stereotyp se utvrzuje. Goldstein (2008, s. 459) takový kruh prezentuje na příkladu stereotypu zženštilého gaye. Osoba, která je přesvědčena o tomto stereotypu, může věnovat zvláštní pozornost zženštilým gayům ve filmech nebo v situacích, ve kterých vidí zženštilé jednat muže, o kterém ví, že je homosexuál. Ačkoli takové pozorování podporuje vztah mezi zženštilostí a homosexualitou, tato osoba ignoruje velký počet mužů homosexuálů, kteří zženštilí nejsou. Ačkoli máme omezenou zkušenost se skupinou, vzpomeneme si na pár příkladů a ty zevšeobecníme. To je ovšem problematické – výrazné případy jsou sice snadněji přístupné, ale nereprezentují širší skupinu. Tímto způsobem může docházet k iluzorní korelaci. Takové jednání můžeme označit za stereotypizaci.

Stereotypizace „*znamená klasifikaci lidí podle předem daných kritérií na základě povrchních charakteristik*“ (Hayesová, 2009, s. 74). Stereotypizujeme v případě, kdy jednáme tak, že z nějaké skupiny děláme individuum, tedy v případech, kdy nevidíme jednotlivce jakožto individua, ale naopak tyto jednotlivce vnímáme jako skupinu, ve které mají všichni jedinci jednotné rysy. Nebereme ohled na to, jaký člověk je, zkrátka ho zařadíme do předem připravené škatulky právě tak jako homosexuála z odstavce výše. Nejběžnější je stereotypizace na základě etnické příslušnosti a pohlaví (Hayesová, 2009). Zároveň je potřeba si uvědomit, že ne každá generalizace je stereotypem. Někdy totiž může

jít o klamnou představu, kdy si dáváme dohromady mylné informace. Pokud je člověk nucen ve světle nových skutečností opravit svůj úsudek, pak nejde o předsudek (Allport, 2004).

Narazíme-li tedy na negativní stereotyp, může dojít ke spuštění stereotypu o skupině a k následnému omezení kontaktu se skupinou nebo k nesprávné interpretaci situace. Jaký je vztah mezi tím, jací jsme uvnitř, a tím, jak jednáme navenek? Mezi psychology se objevují různé názory ohledně vazby mezi postojem a chováním. Zpočátku sociální psychologové tvrdili, že postoj předvídá chování, poté se však ukázalo, že to není pravidlem (Myers, 2016). Na základě situace, která zpochybňuje naše přesvědčení, svá přesvědčení sice můžeme změnit, častěji se ale stává, že dojdeme k alternativnímu vysvětlení situace, které koresponduje s naším schématem.

1.2.1.1 Pozitivní stereotypy

Spousta výzkumů se spíše soustředí na negativní aspekty přístupů k jiným sociálním skupinám. Můžeme se ovšem setkat i se stereotypy, jež mohou být chápány a hodnoceny jako pozitivní, protože obsahují charakteristiky, které jako by členům daných skupin poskytovali určité výhody. Ve společnosti jsou dokonce pozitivní stereotypy významnou součástí vztahů. Czopp (2008) definuje pozitivní stereotyp jako příznivé přesvědčení o skupině, které se přímo nebo nepřímo dotýká výhody založené na členství k této skupině. Především jde o stereotypy, které jsou důsledkem přesvědčení o rozdílech biologicky daných.

Většina z nás má zafixováno, že Asiaté jsou pilní nebo že černoši jsou výborní atleti. Muži jsou obvykle charakterizováni jako kompetentní, asertivní, nezávislí a orientovaní na úspěch, ženy zase jako vřelé, společenské, závislé a orientované na vztahy (Jost, Kay, 2005).

I přestože jsou tyto stereotypy vnímané jako pozitivní, jsou úzce spjaty se stereotypy negativními, čímž zajišťují znevažování členů té které skupiny. Výzkum Josta a Kaye (2005) upozorňuje, že taková přesvědčení ospravedlňují existující rozdíly mezi skupinami týkající se statusu a moci.

Na toto téma lze pohlížet tak, že tyto stereotypy nepopisují jen to, jací lidé jsou, ale současně definují, jací by měli být nebo jaké role by měli zastávat, a to na základě příslušnosti k určité skupině, ať jde o pohlaví, gender, rasu atd. Předsudky vedou lidi k hodnocení a předpokladům, co lidé dělat mohou a co nemohou na základě toho, co jsou.

Očekávání, jací by členové daných skupin měli být, souvisí tedy úzce s genderem jako takovým, s jeho rolemi a stereotypy. Z toho důvodu se tomuto tématu budeme věnovat v jedné z dalších kapitol.

1.2.2 Předsudky

Předsudek definují Hartl a Hartlová (2010) jako předpojatost a názorovou strnulost. Jde o „*emočně nabitý, kriticky nezhodnocený úsudek a z něj plynoucí postoj, názor přijatý jedincem nebo skupinou; může se vztahovat k čemukoli, nezávisí na okamžité situaci a neopírá se porozumění.*“ (Hartl & Hartlová, 2010, s. 454) Hayesová označuje předsudek jako „*předem zformovaný postoj k nějakému objektu projevující se bez ohledu na individualitu nebo povahu tohoto objektu*“ (Hayesová, 2009, s. 121). Přitom akceptuje, že předsudky mohou mít jak pozitivní, tak negativní zabarvení. Výrost a Slaměník (2008) oproti tomu tvrdí, že předsudky mají pouze negativní hodnocení a odmítají jedince z důvodu, že je členem určité skupiny. Velice podobně popisují předsudek Hewstone a Stroebe, když píší, že jde o „*hanlivý postoj či soubor postojů ke všem nebo většině členů nějaké skupiny*“ (Hewstone & Stroebe, 2006, s. 536; srov. Myers, 2016; Allport, 2004). Myers (2016, s. 277) dodává, že „*předpojatý člověk bude mít pravděpodobně averzi vůči těm, kteří jsou jiní než on sám, a bude je svým chováním diskriminovat a zároveň bude přesvědčen, že jsou nevzdělaní a nebezpeční.*“

Předsudky jsou buď explicitní (vědomé, kontrolované) nebo implicitní (automatické) postoje. Postoj je kombinací pocitů, přesvědčení a tendencí k určitému jednání. Důležité jsou pak především právě pocity, hodnotící vztahy. Postoj je vztah subjektu k objektu. Jde v něm o prožívanou vlastnost objektu (atribut), která je subjektem objektu přiřazována. S atributy jsou spojována naše hodnocení určitého objektu, které se liší ve valenci a v síle, se kterou je charakteristika asociována. Postoj se tedy projevuje ve vytvoření si nějakého vztahu k objektu a v emocionálních postojích – citech, zájmech nebo motivaci (Nakonečný, 2013). „*Podmnožina postojů ke kategorii, která je pokládána za příčinu diskriminace, bývá označována jako předsudky.*“ (Hnilica, 2010, s. 18).

Tajfel (1981) popsal tři kognitivní mechanismy uplatňující se při tvorbě předsudků. Jde o kategorizaci, kterou popisuje jako způsob, jímž klasifikujeme informace, přičemž hraje velkou roli *stereotypizace*. Následně je to *asimilace*, díky které hodnotíme objekty a nakonec *koherence*, díky které ospravedlňujeme a vysvětlujeme vlastní myšlenky. S předsudky

v jejich jemné, navenek jen sotva postřehnutelné podobě se setkáváme mnohem častěji než s předsudky, které jsou postřehnutelné na první pohled. Objevují se například v případech, kdy při výběru dáváme přednost tomu, co je pro nás známé, podobné nebo pohodlné (Myers, 2016).

Předsudky jsou tedy chápány jako postoje vůči skupinám. Mají iracionální původ a jádro a zpravidla za ním stojí určité přesvědčení. Bez něj postoj dlouho nevydrží (Allport, 2004). Festinger (1959) nám ukázal, že svá přesvědčení měníme pomocí racionalizace tak, abychom ospravedlnili svůj postoj k dané věci, situaci či člověku.

1.2.3 Historie a současnost výzkumu stereotypů a předsudků

Především v oboru sociální psychologie je téma stereotypů a předsudků jedním z hlavních témat. První polovina 20. století byla především ve znamení zkoumání stereotypů a předsudků jakožto jevu vyskytujícího se uvnitř skupin. Předsudky byly chápány jako výsledky společnosti a společenských norem a badatelé zastávali názor, že jsou tvořeny skrz společnost, pozorováním ostatních ve skupině a komunikací s nimi (Sechrist, Stangor, 2005). Jedním z klasických experimentů této doby je například Sherifův experiment v letním táboře. V letním táboře byli chlapani rozděleni do dvou skupin a v průběhu bylo víc a víc zřetelnější, že chlapani upřednostňovali skupinu, do které patřili více než skupinu druhou, což se projevovalo v jejich chování a postojích. Zajímavé bylo to, že chlapani byli před rozdělením blízkými přáteli (Sherif, 1956).

Podle této teorie jsou tedy předsudky a stereotypy výsledkem formování a tlaku skupiny, identifikace se se skupinou a výsledkem neustálé interakce mezi členy, díky které se lidé učí „správným“ postojům ohledně své (a jiné) skupiny od ostatních členů této skupiny. Pokud se vyskytnou jedinci, kteří nepodlehnu skupinovým tlakům ohledně norem a standardů skupiny, jsou často ignorováni, potrestáni, či vyloučeni (Sherif, 1956).

Ve druhé polovině 20. století se vlivem událostí během druhé světové války výzkum stočil ke sledování stereotypů tvořících se mezi skupinami, v dimenzích my (autostereotypy) – oni (heterostereotypy). Tyto modely předpokládají, že stereotypy a předsudky vznikají skrz přímé pozorování či interakce mezi členy skupin. Svou roli přitom hraje iluzorní korelace, při níž vidíme vztahy tam, kde nejsou. V současnosti však víme, že si stereotypy můžeme vytvořit i v případě, že se členy jiné skupiny kontakt nemáme (Sechrist & Stangor, 2005). Opět uvedeme experiment reprezentující tento úhel pohledu. Jedná se o experiment

Henriho Tajfela (1970), kterého se zúčastnili chlapci okolo 15 a 16 let. Chlapci byli rozřazeni do dvou skupin na základě jejich údajné preference jednoho z malířů, buď Paula Kleeho nebo Vasilije Kandinského. Chlapci věděli pouze to, ke které skupině byli přiřazeni, identita ostatních členů skupiny byla skryta. Ve druhé části experimentu měli chlapci přidělovat peníze různým příjemcům. Identitu příjemců chlapci nevěděli, měli ale přístup k tomu, ke které skupině daný příjemce náleží. Výsledky ukázaly, že se objevily sklony preferovat členy skupiny, ke které oni sami náleželi. To můžeme chápat jako přirozenou tendenci členů jakékoli skupiny – pouhé přiřazení do skupiny stačí k vyvolání předsudků.

V současnosti se objevuje snaha o propojení obou předchozích přístupů. Z nedávných výzkumů vyplývá, že informace o přijatých přesvědčeních mohou změnit chování a postoje mezi skupinami (Sechrist & Stangor, 2005). Tak například studie Wittenbirga a Henlyové (1996), která popisuje výzkum, v němž na základě *Modern Racism Scale* (škála hodnotící úroveň předpojatosti) zhodnotili předpojatost probandů Američanů bělochů vůči Afroameričanům. Na základě toho podali těmto osobám zprávu o tom, že ostatní lidé věří, že mají Afroameričané větší nebo menší podíl negativních vlastností. Poté účinkující znovu vyplňovali *Modern Racism Scale*. Výsledky ukázaly, že lidé, kteří po vyplnění prvního dotazníku vykazovali vysokou míru předsudečnosti, vyjádřili příznivější postoje k Afroameričanům po tom, co jim byli popsáni jako lidé s pozitivními vlastnostmi. Nízce předpojatí lidé přitom ve svých názorech neprojeví žádnou změnu.

Na základě předpokladu, že jsou stereotypy z velké části utvářeny v komunikaci, je velká část bádání zaměřena na to, jakým způsobem lze pomocí komunikace předsudky změnit. Ukazuje se, že při rozbíjení předsudků a stereotypů o skupinách hraje svou roli příležitost k osobnímu kontaktu s jedinci těchto skupin, ke spolupráci na řešení konfliktu a příležitost ke kontaktu s nestereotypními jedinci, tedy s jedinci z druhé skupiny, kteří neodpovídají mému vytvořenému stereotypu o jedinci z této skupiny.

Muži a ženy jsou jedním z největších témat, co se týče předsudků a stereotypů. I to je důvodem, proč se tomuto tématu budeme věnovat v další části práce.

2 GENDER

Zatímco se biologické rozdíly mezi muži a ženami v průběhu času nemění, mění se pojetí žen a mužů ve společnosti. Mění se jejich role, jejich společenské postavení, způsob uvažování, mění se očekávání, která jeden od druhého mají. Právě těmto odlišnostem se věnuje gender – „*popisuje rozdíly psychologické, sociální, historické a kulturní*“ (Jarkovská, 2004, s. 21). Podobně tento pojem vystihuje i Oakleyová (2000, s. 6) jako „*pojem, který vyjadřuje, že vlastnosti a chování spojované s obrazem muže a ženy jsou formovány kulturou a společností. [...] gender ukazuje, že určení rolí, chování a norem vztahujících se k ženám a mužům je v různých společnostech, v různých obdobích či různých sociálních skupinách rozdílné.*“ Každá kultura si v různých obdobích vytváří soubor norem, který určuje, jak vypadá adekvátní chování mužů a žen v té které společnosti. S těmito normami se můžeme setkat v hospodářství, politice, náboženství a ve vzdělávacím systému (Oakleyová, 2000).

Bez ohledu na to, jak moc (nebo málo) člověka vystihují společensky určené charakteristiky jeho genderu, lidé na něm zakládají svůj přístup k jednotlivci. Naše společnost předpokládá převahu maskulinity u muže a feminity u ženy, tyto charakteristiky se ovšem mohou vyskytovat nezávisle na pohlaví jedince. Lidské pohlaví je biologickou daností a slouží jako základ na kterém stavíme gender, maskulinitu nebo feminitu. Pohlaví tedy považujeme spíše za pojem biologický, kdežto gender je pojmem psychologickým či sociálním.

V oblasti výzkumu genderu probíhají spory o to, zda se ženy a muži liší pouze fyzickými znaky, anebo zda můžeme najít odlišnosti i v jiných oblastech jako např. v temperamentu, osobnosti či schopnostech. Jeden tábor výzkumníků je zastáncem stejnosti obou pohlaví, odlišnosti jsou jen otázkou kultury a společnosti (Jarkovská, 2004; Bem, 1981; Karsten, 2006), druhý obhajuje biologicky podmíněnou odlišnost obou pohlaví (Oakleyová, 2000; Poněšický, 2012; Eliot, 2009).

Ponešický (2012) se svými názory řadí do druhého tábora, přičemž se odvolává na genetické rozdíly, u kterých přiznává, že jsou určitou mírou závislé i na vlivu prostředí. Změny životního stylu u našich předků se podílely na zvětšování mozku a jeho funkční diferenciaci, musel se pak projevit i vliv dělby práce mezi muži a ženami, což se posléze geneticky zakódovalo. Odlišnost pohlaví se dle Poněšického (2012) projevuje také ve struktuře mozku – ženský mozek má bohatší propojení hemisfér, tím pádem se informace

zpracovávají více celostně. To můžeme sledovat například v rozhodování – ženy jsou konzervativnější, riskují méně než muži. Další rozdíl týkající se hormonů se projevuje větší svalovou silou a agresivitou u mužů. Podobného názoru je i Eliotová, která se klaní k myšlence o několikatisíciletém vytváření odlišností obou pohlaví. Při vývoji nového člověka se v těle matky pohlaví formuje již v prvopočátcích vývoje. O pohlaví dítěte se rozhodne hned v momentu splnutí spermie s vajíčkem a již v děloze jsou jasné rozdíly ve vývoji mezi chlapci a dívkami (Eliot, 2009).

Jiní odborníci naopak tvrdí, že podle pohlaví mají rodiče od svého dítěte různá očekávání, z čehož pak plynou pozdější rozdíly mezi muži a ženami, které však nejsou biologicky dané. Řada rodičů netrpělivě čeká až je jim prozrazeno, co čekají. Bude to holčička nebo chlapeček? V momentě, kdy vyjde pohlaví dítěte najevo, se začnou rodiče k dítěti podle jeho pohlaví stavět. Jako by věděli, jaké jejich dítě bude. Dívky a chlapci jsou posuzováni jiným způsobem. Chování rodičů posiluje takové projevy dítěte, které podle jejich názoru odpovídají roli chlapce nebo děvčete a současně potlačují ty opačné (Vágnerová, 1999; Karsten, 2006). A funguje to i naopak, své chování se učíme usměrňovat tak, aby odpovídalo kulturním normám maskulinity a feminity (Bem, 1981). Jsou tedy naše feminita a maskulinita zakotveny v genech nebo jsou odlišnosti mužů a žen předávány společností?

2.1 Genderová identita a genderová role

Učíme se na svět dívat očima svého pohlaví a tím se učíme nejen svou pohlavní roli, ale zároveň přijímáme i genderovou identitu, kterou si osvojujeme pomocí socializace. Podle Hartla a Hartlové (2010, s. 212) je genderová identita „*výchovou předávané pojetí sebe samého jako muže nebo ženy.*“ Poněšický k vývoji genderové identity uvádí, že „*integrativním konstitutivním faktorem je interakce subjektivně prožívané tělesnosti včetně s tím spojenými fantaziemi s těly a osobnostmi matky, otce, sourozenců a vrstevníků a z toho pramenící sebeprezentace self. Tato psychosomatická rovina vplývá do psychologické úrovně, kde jde o psychické prožívání podobnosti a rozdílnosti žen a mužů, identifikaci a nápodobu, o další prožívání vlastní pohlavnosti se zvnitřněnými výslednými zkušenostmi vzájemného emocionálního reagování na sebe, a to vše je ovlivněno i fantaziemi a stále se měnícími významovostmi.*“ (Poněšický, 2012, s. 154)

Téma genderové identity lze ještě rozdělit na genderovou identitu v užším slova smyslu, která odpovídá ženskému či mužskému sebecítění, sebepojetí a sebeobrazu, a na genderovou roli (Poněšický, 2012). Zatímco se jedinec může „ztotožňovat se svým biologickým pohlavím, nemusí však nutně přebírat všechny role, které jsou s pohlavím spojené, jež mu daná společnost předepisuje.“ (Hartl a Hartlová, 2012, s. 212). Genderová role vzniká zvnitřněním interakcí a vztahů s jedinci stejného i opačného pohlaví. Mezi tyto interakce se řadí nejen biologicky daná mužská či ženská subjektivita, ale i kulturně-sociální vlivy, které popisují, jak by měly být role rozděleny, a ve kterých vzniká genderová identita v širším slova smyslu (Poněšický, 2012). Většina dětí se svou genderovou identitou nebojuje, ba naopak – genderová identifikace se vynořuje v přibližně stejném období u všech dětí nezávisle na kultuře, ze které pocházejí. Jde o silnou a nezvratnou součást sebeuvědomění tvořící růžové a modré hranice, které rodiče jen těžko mění.

Prostřednictvím socializace zvnitřňujeme obrazy ženy a muže, až se stanou naší součástí. Naše učení přitom neobsahuje pouze učení se toho, co je pro to a to pohlaví „normální“, tedy na jakém konci pomyslné úsečky bychom měli stát (například to, že děvčata mohou plakat, ale chlapci nepláčou), ale jde mnohem hlouběji – obě dimenze úsečky jsou vysvětlovány pro různá pohlaví odlišně. To Bem (1981) osvětluje například u dimenze slabý–silný. Dívčákům bývá tato dimenze předkládána jako teplo domova, vřelost, schopnost soucítit. O tom se ovšem nehovoří, pokud jde o chlapce. Chlapci mají jiný úkol, mají být silní, chránit. Ze všech dimenzí si dítě vybírá pouze ty, které lze uplatnit v souvislosti s jeho pohlavím. Jako by se genderové schéma stávalo průvodcem a sebeuvědomím rukojmím (Bem, 1981).

Genderová identita se obvykle vynořuje mezi druhým a třetím rokem. Ve druhém roce si obvykle děti nejsou vědomy svého genderového statusu. Okolo dvou a půl let už na obrázcích správně rozeznají ženu od muže. Se třetími narozeninami si je už téměř každé dítě vědomo své genderové identity. Předškoláci mají jasnou představu s kým (druhé pohlaví je „zakázáno“) a s čím si hrát a co si obléci – genderová identita se upevňuje. Povědomí o genderové stálosti dosáhnou děti okolo šestého až sedmého roku. V tomto věku se zároveň objevuje vrchol, co se týče genderových stereotypů, které jsou postupem času chápány flexibilněji, spíše jako charakteristiky, než jako definitivní znaky žen či mužů (Eliot, 2009).

Zamysleme se nyní nad tím, jak tyto vzorce fungují, co se týče genderového očekávání a stereotypů. Každý má schéma toho, co je v naší kultuře považováno za mužské

a ženské. Taková schémata pak mohou vést ke stereotypům o tom, jak očekáváme, že se budou ženy a muži chovat (Bem, 1981).

2.2 Genderové stereotypy

„*Genderové stereotypy jsou předsudečné představy o tom, jací/jaké mají muži a ženy být a jak se mají chovat.*“ (Jarkovská, 2004, s. 20). Jde o zjednodušující popisy feminity a maskulinity, které obsahují představy o tom, jak by měli zástupci určitého biologického pohlaví správně jednat a jaké by měli mít postoje. Tyto názory člověk ve velké míře přijímá bez přemýšlení a předává je dál (Hartl & Hartlová, 2010).

Přes veškeré kulturní změny (ženy dosahují vzdělání, dostávají se na pozice dříve určené pouze mužům, objevují se v politice, muži se více angažují ve výchově dětí, ...) zůstávají stereotypy ohledně genderu konzistentní. Můžeme o nich hovořit jako o všeobecně platných, protože je sdílejí všichni příslušníci daného pohlaví (Renzetti, 2003). Znamená to nejen, že společnost o mužích a ženách smýšlí určitým způsobem, ale zároveň očekává, že takoví budou. Stereotypy se snaží muže a ženy udržet v určitých rolích, předepisují nám, jak má vypadat náš život, jak mají vypadat naše partnerské vztahy nebo co máme dávat k jídlu dítěti, abychom byli správnými rodiči atd.

Jost a Kay (2005) uvádějí, že zatímco se stereotypy ohledně žen točí kolem slov jako milý, vřelý, zájem o děti, výchova dětí, u mužů se jedná o kvality jako je nezávislost, soustředění se na kariéru, sebevědomí, živitelé rodin (Jost & Kay, 2005). Muž je dle Matouška (2003) předurčen k ochraně rodiny a k tomu být živitelem, žena pro to aby se zabývala vnitřními záležitostmi rodiny. Dle Vágnerové (2007) se u mužů očekává síla a nezávislost, tendence vlastnit a ovládat, dominance, potřeba soupeření, důraz na osobní vyniknutí, zaměřenost na výkon, racionalita či tendence k agresivnímu chování. U žen se naopak předpokládá submisivita, skloubení emotivity a racionality, citová vřelost, intenzivnější prožívání emocí, větší důraz na mezilidské vztahy, větší schopnost empatie, menší důraz na výkon a důraz na celkový vzhled. Z výsledků výzkumu Sherrifse a McKeeho (1957) týkajícího se přesvědčení o tom, jací jsou muži a jaké ženy, vyplývá, že jsou muži oběma pohlavími považováni za logické, jasně myslící, individualistické, dominantní, nezávislé, hrdé a otevřené. Muži navíc považovali muže za rozhodné, schopné, inteligentní, zatímco ženy je považovaly za houževnaté a nespoutané. Ženy obě pohlaví považovaly za taktní, milé, laskavé, sentimentální, emocionální a submisivní. Stoupenkyně ženského

pohlaví se navíc pokládaly za trpělivé, ochotné, nespoutané a zmatené, muže pak ženy viděly jako veselé, podřizující se, slabé a bážlivé.

Matoušek (2003, s. 17) uvádí výsledky některých výzkumů týkajících se hlavních rozdílů:

Muži	Ženy
<ul style="list-style-type: none">• Větší zájem o sféru věcí.• Lepší prostorová orientace.• Lepší matematické nadání.• Lepší schopnost konstruovat mechanismy, stavby apod.• Lepší koordinace velkých tělesných pohybů.• Slabší reakce na smyslové podněty.• Agresivitu projevují přímo, v dětství a mládí jsou fyzicky agresivnější.• Agresivitu projevují nepřímo, převážně slovně.• Při kontaktu s neznámou osobou jsou důvěřivější, pružněji reagují na nevstřícné projevy, snadněji přecházejí od nepřátelství ke spolupráci.	<ul style="list-style-type: none">• Větší zájem o mezilidské vztahy.• Lepší schopnost vcítění do lidí.• Lepší paměť na jména a podoby lidí.• Lepší porozumění řeči i používání řeči.• Rychlejší zpracování informací, zvláště v situacích, které vyžadují rychlé rozhodnutí.• Lepší koordinace drobné motoriky.• Silnější reakce zejména na světlo, zvuky, na tělesné dotyky.• V kontaktu s neznámou osobou jsou méně důvěřivé, více se opírají o emočně založenou představu o svém protějšku, jejich strategie při jednání s ním má větší setrvačnost.

Můžeme si povšimnout toho, že jsou maskulinní a feminní stereotypy lidmi chápány jako komplementární ve smyslu, že je jedna genderová skupina vyrovnána druhou. To přispívá k většímu upevnění genderových stereotypů. Jost a Kay (2005) se však zmiňují o pozitivu tohoto přístupu. Totiž to, že má některá skupina výhody a jiná nevýhody, zvyšuje pocit spravedlnosti a vyváženosti systému jako celku.

Pokud ovšem máme očekávání nebo pocity ohledně lidí založené na takových charakteristikách jako je pohlaví, gender, těhotenství atd., můžeme jednat způsoby, které mají negativní dopady na tyto osoby. Často si svých předsudků či stereotypů nemusíme být

ani vědomi a můžeme ublížit osobám okolo nás či je znevýhodnit bez toho, aniž bychom si to uvědomovali. Můžeme si myslet, že se jednoduše chováme způsobem, který reflektuje realitu, ale ve skutečnosti diskriminujeme a podporujeme nerovnost. Dokonce i když je stereotyp vidět nebo myšlen v pozitivním slova smyslu, skutečnost, že ne všechny osoby v oné skupině dosáhnou tohoto standardu, často vede k nevýhodám. Stereotypy a předsudky jsou škodlivé proto, že ignorují fakt, že každý má nějaké schopnosti, silné a slabé stránky, touhy, myšlenky a pocity. Naše pohlaví a gender jsou součástí toho, kdo jsme, ale tyto charakteristiky nás nedefinují (Czopp, 2015).

S genderovými stereotypy se setkáváme na každém kroku – v reklamách, pohádkách, ve škole, v jazyce atd. Důležité je si uvědomit, že není nutné se jim podřizovat (Jarkovská, 2004). Každý z nás je jedinečný a můžeme být šťastní i v případě, že žijeme jinak, než odpovídá představám většiny lidí.

3 PROMĚNA RODINY

Na počátku civilizace se rodina ve svých funkcích a základní struktuře významně nelišila od toho, jak ji ještě pořád vnímáme dnes. Matka, otec, děti – tato struktura ve společnosti vytváří po dlouhou dobu určitý stabilizující prvek. A nejen to, hierarchické uspořádání rodiny sloužilo jako opora uspořádání vyšších společenských celků (Možný, 2006). Především od druhé poloviny 20. století však dochází ke změnám v její struktuře. Poválečná léta sice znamenala pokus o obnovu rodiny ve společnosti, o znovunalezení její vnitřní harmonie – v 60. letech byla v západních zemích prezentována šťastná rodina s domkem na předměstí, u nás se hlásalo „*Rodina je základ státu.*“ – to ovšem nezabránilo jejím proměnám. V rodinách se začal snižovat počet dětí a navyšovat počet rozvedených manželství, což se děje v podstatě do dnes (Možný, 2006).

Možný (2006) uvádí několik změn podílejících se na této transformaci rodiny. První změnu vidí v legitimizaci předmanželského sexu, díky čemuž roste počet nesezdaných párů. Manželství přestalo fungovat jako základ, na kterém se dá budovat rodinný život. Další změnou je vývin nových technologií, které zabraňují početí. Tím se změnilo pojetí sexuálního aktu, který přestal primárně sloužit početí. Jako další uvádí změnu ve výběru partnera. Zatímco v minulosti šlo o jeho výběr rodiči, nyní za ním stojí romantická láska. Jinou velice podstatnou příčinou je změna pojetí manželství. Již nejde o to, co Bůh pojí, jde o právní kontrakt. Manželství dnes je, zítra být nemusí. Mezi další podstatné transformace patří proměna práce, která přestala být podmíněná fyzickou silou. To je důvodem proč od 50. let ženy zahazují domácí zástěry a vrhají se na profesní dráhu, která je pro ně stejně důležitá jako pro muže. S proměnou společnosti tak jde ruku v ruce i proměna rodiny. Zatímco dříve bylo hlavním smyslem rodiny plození dětí a jejich výchova (Možný, 2006), s dobrovolnou kontrolou početí se otevírá myšlenka, že je možné manipulovat nejen s reprodukcí, ale také se svým vlastním osudem (Rabušic, 2001).

V současnosti se čím dál tím častěji setkáváme s podobami rodin daleko přesahujícími jej tradiční podobu, klasický model ať už sezdaných nebo nesezdaných partnerů. Režisérka Počtová (2017) se tomuto tématu věnuje ve svém dokumentu nazvaném Nerodič. Dává nám nahlédnout do podob rodin na první pohled neobvyklých, na druhou stranu stále se rozšiřujících. Představuje ženu, která se, toužíc po dětech, ale nenacházejíc partnera, rozhodne pro adopci dvojčat. Přibližuje osud ženy, která otěhotněla náhodně a

porodila syna, v kontaktu s otcem dítěte však není. V dokumentu se také objevuje rozvedený muž, který žije sám, nicméně o víkendech tráví čas se svou malou dcerou. Dále je v hledáčku kamery lesbický pár, který má dvě děti, přičemž každá z žen porodila jedno. Během natáčení dokumentu nás zavádí k početí dítěte třetího – sperma od kamaráda zavádějí do vagíny injekční stříkačkou. I po třetí je tento způsob úspěšný, na konci dokumentu je tato rodina pětičlenná. Další rodinou je rodina se šesti dětmi. Nahlížíme do struktury, ve které má téměř každý sourozenec jiného otce, a dozvídáme se pohledy jednotlivých členů této velké rodiny. Poslední představenou rodinou je pár, který děti nechce.

S proměnou rodiny prochází proměnou i manželství. Míra rozvodovosti je vysoká. V roce 2010 se rozvedlo 50 % sezdaných párů, v roce 2016 bylo rozvedeno 45 % manželství. To je příčinou jiného trendu, trendu domácností s jedním rodičem a dětmi (Český statistický úřad, n.d.). Míra spokojenosti partnerů v manželství klesá. Faktorů je více. Jedním z nich jsou představy o romantické lásce, které jsou nám dnes a denně předkládány. Obecný model je se zamilovat na první pohled a v bláznivé zamilovanosti zůstat po celý zbytek života. Manželství (a život vůbec) však přináší situace, ve kterých je jednotný názor spíš výjimkou, což naprosto neodpovídá romantickým programům v našich myslích. Tyto programy také vyplňuje představa, že už nás nebude přitahovat nikdo jiný než náš partner / naše partnerka. Nejen že se nám ale někdo jiný líbí, díky masivnímu rozšíření sociálních sítí a internetu máme rovněž pocit nekonečně mnoha možností potenciálních partnerů. To ještě doplňuje štěstí sálající z všudypřítomných reklam. Proč zůstat v manželství s někým, s kým právě musím řešit problémy? Navíc když je okolo hromada potenciálních partnerů/ek? Sexuální život již také není vázán na manželství a pokud setrváváme ve svobodném stavu, společnost už na nás nevrhá téměř žádný stín. Zdá se, že manželství jako takové v současnosti nepřináší mnoho výhod. Alternativou se jeví život bez trvalého partnera. Individualismus je prioritou. Klade se velký důraz na rozvoj osobnosti, na uplatnění, na kariéru. Výhodou takového způsobu života je dozajisté obrovská otevřenost možnostem. Nevýhodou může být riziko osamělosti, či zafixování si strategií chování, které jsou rušivé v jakémkoli soužití (Vágnerová, 2007). Vágnerová (2007) dělí osoby, které preferují tento způsob života do tří kategorií:

a) Lidé, kteří si tento styl zvolili, protože jim vyhovuje a plánují jej i do budoucnosti.

b) Lidé, kteří si tento způsob života zvolili pouze pro vybrané období a považují ho za dočasný. Tito jedinci často experimentují se vztahy, věnují se profesi a svým zálibám.

c) Jedinci, kteří si takový životní styl nevybrali, ale nemají jinou možnost. Takový člověk se svým způsobem života není spokojený, ale nedokáže jej změnit.

Jinou možností je volné soužití, které naplňuje potřeby partnerství, ale zároveň pro mnohé může být méně stresující záležitostí, protože není považováno za definitivní (Vágnerová, 2007).

4 RODIČOVSTVÍ

Rodičovství je komplexním pojmem, který zahrnuje rovinu biologickou, sociální a právní. Biologická dimenze bývá vyjadřována určením biologické matky a otce. U otce byla dříve tato dimenze nejistá, matka byla díky porodu jistá vždy. V současnosti se však stává tato dimenze složitější i pro matku. Nejen, že nemusí být jistý biologický otec, ale jak je tomu například u páru, který dá své pohlavní buňky do těla jiné ženy? Kdo je v tomto případě biologickou matkou? Je rodičem ten, kdo dítě zplodil nebo ten, kdo dítě vychovává? To již zabrušujeme do dimenze sociální, v jejímž rámci rozlišujeme rodičovství biologické (založené na genetické shodě mezi dítětem a rodičem) a mateřství fyzické (definováno těhotenstvím a porodem). V neposlední řadě je důležité nezapomenout na dimenzi právní. Rodičem v právním slova smyslu je ten, komu náleží rodičovská práva a povinnosti (Maříková, 2004).

Rodičovství je považováno za samozřejmé vyústění soužití partnerů a bývá považováno za jednu z nejvýznamnějších situací v našem životě. „*Rodičovství může být chápáno jako nezbytná součást naplnění lidského života, případně dokonce jako jeho poslání.*“ (Hašková, 2004, s. 13). Vágnerová (2007) ho považuje za součást identity dospělého člověka. Za roli, jež je biologicky podmíněná a velice významná z psychického a sociálního hlediska. Je snad jedinou rolí, která se nedá odejmout a zůstává po celý zbytek života. Dítě k sobě poutá oba partnery nezrušitelnou vazbou trvajícím po celý život, navždy je jejich společným potomkem (Vágnerová, 2007). Matoušek (2003) hovoří o biologické podmíněnosti rodičovského a partnerského chování a považuje biologickou odlišnost ženy a muže za základ dobrého fungování rodiny.

Rodičovství je potřeba vnímat v kontextu rodiny a tím pádem společnosti, o jeho proměnách je tedy potřeba přemýšlet v souvislosti se změnami společenskými. V dávných časech, kdy jsme začali uvažovat v pojmech života soukromého a veřejného, jsme začali daleko výrazněji rozlišovat i mužský a ženský svět. Zatímco ten ženský se točil kolem ohně, krbu, domácnosti a výchovy, mužský svět zastupoval svět lovu, práce, veřejné aktivity.

Role rodičovství prošla v průběhu historie mnoha proměnami. V 19. století držel pomyslné oprať rodinného vozu muž, otec. Měl moc nad celou rodinou, nad svou manželkou i nad výchovou svých dětí a byl také zodpovědný za jejich budoucnost. Byl to otec, kdo určoval, jaké povolání bude jeho potomek vykonávat, a byl i tím, kdo sháněl

ženichy a nevěsty. Při rozhodování hrál prim majetek a primárním motivem muže bylo majetek násobit a pokračovat v rodinné tradici. Během 20. století dochází k proměně vztahu mezi rodiči a dětmi. Dítě začalo být vnímáno jako někdo, o koho v rodině jde především. Je darem a v rodinách se začíná snižovat jejich počet z toho důvodu, aby děti mohly mít tu nejkvalitnější péči. Taktéž dochází k proměně nejdůležitější postavy v rodině. Od 20. století nahrazuje otce matka. Mateřská láska je chápána jako nenahraditelná a mateřská role se stává klíčovou pro vývoj dítěte. Na přelomu 20. a 21. století pak nastává další změna. Tím nejdůležitějším je citové pouto mezi partnery, dítě již nemusí být výhradní podmínkou spokojeného partnerství (Maříková, 2004), což můžeme vnímat jako příležitost k tvorbě nových podob rodin (viz např. výše zmiňovaný dokument režisérky Jany Počtové).

Langmeier a Krejčířová (2006) uvádí, že se narozením prvního dítěte stává ze dvou lidí rodina. Vedle role partnerů musí oba jedinci zastat také novou roli rodičů, matky a otce. Rodičovství začíná početím dítěte nebo jeho osvojením a jedinec se na něj připravuje nejen psychicky, ale i fyzicky a sociálně. S příchodem dítěte se chod partnerů absolutně změní, péče o malé děti je náročná časově i psychicky. Denní program je podřízen potřebám dítěte. Z toho důvodu je čas věnovaný druhému značně omezen a partneři tak mohou strádat nedostatkem společných pozitivních zážitků. Proto je potřeba, aby se věnovali i svému vztahu.

Rodičovství můžeme vidět jako zdroj obrovského psychosociálního obohacení, umožňuje vznik hluboké a výlučné citové vazby, která ve většině případů přetrvává celý život. Na druhou stranu představuje velkou životní zátěž. Narození dítěte je zlomovým bodem, který mění role partnerů ve vztahu. V počáteční fázi manželství bývá role obou partnerů symetrická, po narození prvního dítěte dochází k jejich diferenciaci – mateřská a otcovská role se v mnohém liší a více odpovídají tradiční komplementaritě muže a ženy, a tudíž i stereotypům tvořícím se kolem těchto rolí (Vágnerová, 2007). Zrovna tak jako ostatní role je i rodičovství podmíněné kulturou a společností jako takovou. V každé kultuře nacházíme větší či menší rozdílnost pohledů na definici „správného rodičovství“.

Ženy jsou schopny dát nový lidský život a jsou nezbytné pro výchovu dětí, respektive pro jejich přežití, což pravděpodobně přispělo ke stereotypizaci žen jakožto opatrovníků. Mužskou roli tak zřejmě naopak ovlivnilo pobývání venku, zajišťování obživy, což vyžadovalo dávku nezávislosti a asertivity. Přestože se náš společenský život od našich dávných předků v mnohém změnil, některé biologické faktory přetrvávají (těhotenství,

narození dítěte), a tím pádem také přetrvávají určitá očekávání (Ciaccio, 2010). Od matky společnost očekává citovou vřelost a empatickou péči, role otce je proti tomu méně normativní. Nemá jasně daná práva a povinnosti a jeho vztah k dítěti se rozvíjí postupně a pomaleji (Vágnerová, 2007).

V minulost se výzkumníci domnívali, že je pro výchovu dětí důležitější matka, a otec hrál spíše roli ochránce, novodobé výzkumy ovšem ukazují nejen to, že jsou muži ve výchově svých potomků zrovna tak zběhlí jako jejich partnerky, ale také že důležitost rolí je u obou rodičů na stejné úrovni. „*Ačkoliv otec a matka obvykle hrají v životě dítěte rozdílné role, 'rozdílné' neznamená více nebo méně důležité.*“ (Warshak, 1996, s. 32). I přesto je však stále matka pojímána jako zodpovědná osoba za výchovu dětí mnohem častěji než otec. Zdá se tak, že stereotypy ohledně žen a mužů zůstávají stejné v průběhu let, a to i přes to, že se doba změnila. Ženy získávají vyšší vzdělání a pracují na stejných pozicích jako muži a muži se naopak víc zapojují do výchovy dětí.

4.1 Otcovství

Přestože se otcové v současnosti věnují výchově dítěte mnohem více, než tomu bylo v dobách minulých, většinou nebývají s dětmi v tak častém kontaktu jako matky. Spíše se účastní aktivit ve volném čase, čímž je jim na druhou stranu umožněno se dětem věnovat intenzivněji a jejich společný čas bývá daleko různorodější. Rutinní péči o dítě se věnují jen občas a spíše ji chápou jako výpomoc v čase, kdy se matka věnuje jiné činnosti. Zjistilo se také, že otcův přístup k dětem je odvislý od jeho vztahu s partnerkou. Pokud jsou pod vlivem rozporů, ženy mají tendence se na děti více fixovat a muži se z interakcí naopak stahují (Vágnerová, 2007).

Maříková (2004, s. 45) hovoří o tom, že „*otec má plnit roli instrumentální (živitel, ochránce) a symbolickou (nositel původu, autority).*“

Zajímavostí je, že mnoho výzkumů ukazuje, že se otcové chovají ke svým synům a dcerám odlišným způsobem. Mascaro a kol. (2017) například zkoumali odpovědi otců na chování jejich potomků v závislosti na pohlaví. Výsledky výzkumu poukazují na to, že otcové se svými dětmi jednají v závislosti na pohlaví jejich dítěte. Dcerám otcové více zpívají nebo pískají, intenzivněji reagují na jejich emoce a jsou výrazněji zapojeni do hry, a jsou tak tedy více pozorní a „in the moment“ (tady a teď). Hry otců a synů byly, oproti hrám otců s dcerami, jiné, tvrdší. Jednalo se většinou o tzv. rough and tumble play obsahující

dynamické chování plné síly jako lechtání nebo št'ouchání, které může být interpretováno jako hra jen v určitých situacích, kdy je předpokládána emoční regulace a empatie, jinak by mohlo být takové chování interpretováno jako hostilní. Největší rozdíly se týkaly používání jazyka. Ve vztahu k dcerám používali otcové ve větším množství analytický jazyk, ve kterém spojovali své dcery s budoucími akademickými úspěchy. Ve své mluvě rovněž používali více slov souvisejících s tělem (např. slova jako „belly“, „foot“, „tummy“ atd.), a slova související se smutkem. Vůči synům byl jazyk otců odlišný, více souvisel s výkonem. Opakovala se slova jako „top“, „výhra“ nebo „hrdý“. Přitom je velice zajímavým zjištěním, že pokud otcové hovořili s jinými lidmi, bavili se stejně, odlišnosti v hovorech s jinými lidmi v závislosti na pohlaví se nenašly. Zajímavým výsledkem je také zjištění, že otcové v oblastech mozku týkajících se odměn a emoční regulace vykazovali vyšší neurální aktivitu při sledování šťastných výrazů v obličejích dcer. U synů naopak otcové vykazovali signifikantně vyšší neurální aktivitu mozku při pohledu na neutrální výraz obličeje. Muži bývají genderově spojováni s tvrdostí, neemocionalitou (vzpomeňme si například na výroky typu „Chlapi maj bejt tvrdý.“, „Muži nepláčou.“ atd.). Jak je výše zmíněno, jedním z výsledků výzkumu bylo, že otcové více reagovali na emoce dcer. Aplikujeme genderové stereotypy na své děti už od počátku jejich života?

4.2 Mateřství

Vágnerová (2007) hovoří o tom, že je mateřství jednou z nejvýznamnějších složek ženské identity a role matky v přijatelné míře naplňuje potřebu seberealizace ženy. V dětech a v péči o ně nachází smysl života.

Mateřství je jednou ze zásadních rolí ztělesňujících společenská očekávání toho, jaká by žena měla být. Tato role disponuje takovou důležitostí, že ji někteří dokonce popisují jako poselství, pověření či dokonce nařízení společnosti (Russo, 1976). Z tohoto pohledu je tedy mateřství hlavní rolí ženy – být matkou znamená být ženou.

Vágnerová (2007) hovoří o tom, že je v české společnosti akceptován názor o matce pečovatelce, což vidí jako základní poslání ženy. Mateřství je spojováno se samozřejmostí potlačení vlastních potřeb ve prospěch dítěte, se sebeobětováním se. V současné době se ovšem setkáváme s novým fenoménem, ženy mají otevřené dveře k rozvoji své osobnosti v jiném než rodinném směru, k budování kariéry. Dítě tak může být chápáno jako brzdicí element. Proto se v další kapitole podíváme na to, jak se vyvíjel postoj k mateřství.

4.3 Postoje k rodičovství

Nejprve považujeme za důležité si osvětlit používané pojmy. Porodnost neboli natalita je demografický ukazatel udávající podíl živě narozených dětí v určité skupině za určité období, respektive počet živě narozených na 1 000 obyvatel. Plodnost neboli fertilita je demografický ukazatel, který vyjadřuje průměrný počet živě narozených na jednu ženu (Nešpor, 2017).

I reprodukce je ovlivněna různými faktory. Mezi nejdůležitější faktory řadíme ekonomické, politické a hodnotové změny ve společnosti. Nejvyšší úroveň plodnosti dosahovaly ženy narozené mezi lety 1917–1921. Další období, které zaznamenalo úspěchy týkající plodnosti, byly děti předchozí úspěšné generace. Plodnost stoupla o 0,05 dítěte na ženu. Příčinou byla právě zvýšená porodnost po druhé světové válce a také opatření tehdejšího prezidenta Gustava Husáka, která podporovala rodiny s dětmi.

Ještě ke konci 80. let nebylo výjimkou, že se ženy na svého prvního potomka těšily již kolem 22. roku, ani 18leté maminky však nebyly velkou výjimkou. V současné společnosti jsme svědky docela jiného trendu, totiž odsouvání mateřství, respektive rodičovství do pozdějšího věku. Tento fenomén můžeme sledovat od 90. let. Po otevření hranic po roce 1989 se otevřela možnost cestování, podnikání, vzdělávání se, což jsou možnosti jen těžko slučitelné s rodinnou kariérou. Sňatek a rodičovství velkou měrou ztratily na atraktivitě. A tak se setkáváme s novými fenomény. Jedním z nich je odkládání uzavírání manželství. Podíly svobodných i ve vyšším věku stále rostou, a to u obou pohlaví. Popsaný trend se do roku 2016 ještě zvýraznil. K 31. 12. 2016 byla ještě téměř polovina (48 %) žen ve věku 30–34 let svobodných, ve věkové kategorii 35–39 let se jednalo o téměř 30 % žen. Muži ve věku 30–34 let byli svobodní dokonce v 65 % případů a ve věku 35–39 let bylo svobodných 44 % takto starých mužů (Český statistický úřad, 2017). Tato data sice uvádějí sňatečnost, nevypovídají však nic o tom, že by jedinci nemohli žít v neseďaném partnerství. To ovšem naznačují výsledky Sčítání lidí domů a bytů z roku 2011, které ukazují nárůst domácností singles, tedy „*samostatně bydlící domácnosti jednotlivců ve věku 20–39 let*“ (Český statistický úřad, 2014, s. 7), které se neustále zvyšují. Tím pádem se odkládá i početí potomka. Přitom se ukazuje, že 5–10 % žen zůstává bezdětných z biologických důvodů. Ženy početí svých potomků odkládají, díky těsnému vztahu mezi plodností a věkem u žen se ovšem může stát, že zůstane touha po dítěti nenaplněna (Kreyenfeld, & Konietzka, 2017).

Možný (2006) se zmiňuje o tom, že se v Evropě od 70. let porodnost ustálila pod úrovní přirozené reprodukce. I přesto však patřila Česká republika k zemím s vysokou úrovní plodnosti. V první polovině 90. let ovšem nastal prudký pokles a situace se obrátila a hodnoty týkající se počtu narozených dětí a úrovně plodnosti u nás patřily k nejnižším v Evropě. Minimální úroveň plodnosti byla zatím v České republice zaznamenána v roce 1999, kdy se narodilo 88 286 dětí, rekordně nejmenší počet. Pro porovnání, v roce 2015 se narodilo 109 519 dětí (Český statistický úřad, 2016).

Průměrný věk ženy při narození prvního dítěte byl v roce 1989 22,49 let. Od té doby se tato hranice neustále zvyšuje, dochází k odkládání rodičovství. V roce 2002 se věk prvorodiček zvýšil na 25,63 let, v roce 2016 to bylo 28,21 let (The Human Fertility Database, d.l.m. 2018). V posledních letech je intenzita plodnosti v České republice nejvyšší za poslední dvě dekády – zatímco v roce 2000 to bylo 1,15 dítěte na ženu, v roce 2016 se jednalo o 1,63 dítěte na ženu (The Human Fertility Database, d.l.m. 2018). Další vývoj plodnosti bude v České republice záviset především „na ekonomické situaci, nastavení rodinné a sociální politiky v souvislosti s podporou rodin s dětmi a s možnostmi harmonizace rodinných a pracovních rolí zejména v případě vzdělanějších žen (větší rozšíření zkrácených pracovních úvazků, dostupnost mateřských školek a zařízení pro ještě menší děti)“ (Český statistický úřad, 2016, s. 35).

Obecně je považováno za dobré, když je rodičovství plánované a děti jsou chtěné. V praxi však nacházíme spoustu paradoxů. Rodičovství je společností podsouváno jako povinnost a norma. Zároveň je ideálem studovat, být nejlepší. Být nejlepší ve studiu, v zaměstnání, budovat kariéru, usilovat o osobnostní rozvoj, využít svůj potenciál naplno. Na každém z nás zůstává, jak tyto skutečnosti skloubit a jakou cestou se vydat...

5 DOBROVOLNĚ BEZDĚTNÍ

Bezdětnost lze definovat jako absenci rodičovství. Může nabývat různých podob a může být zapříčiněna různými důvody. Mezi ně můžeme řadit například odkládání rodičovství do pozdějšího věku, neplodnost jedince, sterilitu. Může také jít o důsledek životních okolností, například toho, že je jedinec v kritickém období pro reprodukci, například nenachází vhodného partnera, je dlouhodobě bez partnerského vztahu, a v neposlední řadě může být důvodem bezdětnosti prosté rozhodnutí se pro ni.

Bezdětnost tedy může být buďto dočasnou anebo celoživotní záležitostí. V anglickém jazyce je bezdětnost charakterizována pojmem *childlessness* a z toho pochází odvozené označení bezdětných jako *childless*. Proti tomuto označení se ovšem objevovaly námitky z řad dobrovolně bezdětných, a to z toho důvodu, že evokuje myšlenku jako by těmto lidem něco scházelo. Proto se začaly tyto lidé rozlišovat jako *childless* nebo *childfree*. Pojem *childless* bývá využíván pro osoby, které by děti mít chtěly, ale z jakéhokoli důvodu je mít nemohou. V tomto pojetí se jedná o nedobrovolnou bezdětnost zapříčiněnou nejrůznějšími překážkami, která bývá jedinci vnímána jako problém. V této práci se zabýváme stereotypy o bezdětných ženách, pro které byla bezdětnost výsledkem dobrovolné volby, a které bychom anglickým termínem popsali jako *childfree*. Hašková (2006) ovšem upozorňuje na to, že je však ve skutečnosti hranice mezi dobrovolnou a nedobrovolnou bezdětností mnohdy nejasná. Jde o komplexní jev zakládající se na životních situacích, identitě jedince, strategiích bezdětných apod.

5.1 Rostoucí bezdětnost

Rostoucí bezdětnost je jedním z nejvýraznějších projevů demografického chování lidí, které se v posledních desetiletích objevují v Evropě. Ve veřejných debatách jde o jedno z nejpalčivějších témat. Někteří odborníci tento trend vykládají jako výsledek individualistických a egocentrických společností, někteří hovoří o vyhýbání se rodičovství. V debatách se také můžeme setkat s názory feministek hovořících o preferenci životního stylu, ve kterém se žena věnuje sama sobě (Gillespie, 2003). Jako by šlo o nový fenomén, ve kterém můžeme sledovat dvě extrémní polohy mateřství. Zatímco v dřívějších generacích vyplňovaly životy žen především role manželek a matek a samy sebe ženy upozadovaly, některé dnešní ženy se rozhodly tyto role odmítnout.

Graham a Rich (2012) vidí rostoucí počet bezdětných jako výsledek tří faktorů – stoupající neplodnosti, stoupajícího počtu žen, které mít děti nechtějí, a žen, kterým se přihodilo, že jsou bezdětné (rády by děti měly, ale během reprodukčních let jim to okolnosti nedovolily).

Po druhé světové válce zažívala Evropa *baby boom*, rodily se rekordní počty dětí, obnovovalo se tradiční pojetí rodiny. Bezdětnost v celé Evropě historicky klesla. Od té doby stoupá. Nejprve se jednalo o trend západní Evropy, posléze začal narůstat i v dalších místech. Především v jižní a východní Evropě je bezdětnost poměrně nedávným fenoménem. Po celé období socialismu nedosahoval v české společnosti podíl bezdětných žen ve věku 40–45 let (u nichž se předpokládá ukončená fertilita) ani 7 %. Po revoluci se naše společnost setkává s nárůstem počtu dětí narozených nevdaným ženám a podílu bezdětných žen a mužů.

Celkový podíl bezdětných 40letých žen v české populaci se pohyboval od 5,7 % po 9,8 % v generacích žen narozených mezi lety 1935–72 (The Human Fertility Database, d.l.m. 2018). Co se týče bezdětných mužů, hovoří Rabušic (2001) o hodnotě okolo 20 %. V celoevropském měřítku jsou tato čísla nízká, s nejvyššími hodnotami se setkáváme v Irsku, Finsku, Itálii, Švýcarsku a Německu (Sobotka, 2017).

Dřívější generace byly tlačeny do rodičovství skrze sociální normy, náboženské doktríny a skrze nedostatek antikoncepčních metod. Dnes je situace jiná, máme možnost si vybrat kdy a zda vůbec rodiči být. Je tomu ale opravdu tak? Jsme od tlaku společnosti opravdu osvobozeni? Vždyť mít děti je normální... To potvrzuje i Hašková (2004, s. 14), která tvrdí, že *„celoživotní bezdětnost je v české společnosti vesměs vnímána jako stav ne zcela uspokojující, jemuž je důležité předejít“*.

Jakmile žena dosáhne určitého věku, okolí zbystrí, dívá se, zda je břicho vypouklé, zajímá se „kdy už to přijde“... Někdo má tendenci se ptát napřímo, jiný okolo tématu našlapuje pomaleji a hovoří spíš v obecných pojmech o důležitosti rodičovství a o hodnotách, které se v dětech a rodině vůbec skrývají. Hašková a Zamykalová (2006) jsou toho názoru, že se v souvislosti s bezdětností objevují tři typy norem:

- 1) Je normální mít děti z pohledu vysoké hodnoty rodiny ve společnosti.
- 2) Mít děti je rovněž chápáno jako povinnost z hlediska společnosti (a její nedodržení podléhá sankcím – např. pozdější odchod do důchodu, vyšší daně pro bezdětné, ...).

Dobrovolně bezdětní jsou pojímáni nejen jako nenormální, ale zároveň je jim předkládána vina za budoucí krizi důchodového systému.

3) Mít děti je normou z pohledu statistického, bezdětní se ocitají na chvostu Gaussova rozdělení.

5.2 Přírozenost rodičovství aneb je rodičovství pud?

Často se setkáváme s názorem, že být matkou či otcem je lidskou přírozeností. Matoušek (2003) je dokonce toho názoru, že je rodičovství nejen přírozené, ale jakožto vztah je dokonce původnější než vztah partnerský.

Přírozenost je něco, co je dáno od přírody. Jsou nám touhy k rodičovství vrozeny? Někdy slyšíme ženy hovořit o tom, že už „slyší tikot svých biologických hodin“, což v překladu znamená, že jsou již připraveny na svého potomka. Někdy ženy hovoří o touze mít dítě. Jako by uvažování o dítěti nestačilo, vždy je potřeba *mít pocit, že dítě opravdu chci*.

„Já nějak dítě jako prostě nepotřebuju k životu, abych byla šťastná. Jakože bych prostě potřebovala být matkou k tomu, abych se cítila dobře na světě. Ono je to takový jako proč... Proč jít někam, když tě tam netáhne srdce.“ uvádí bezdětná paní Marcela z dokumentu Počtové (Počtová, 2017, 16:57–17:13).

Jsme přesvědčeni, že existuje nějaký mateřský pud, který u žen v určité době vyvolá touhu po dítěti (Hašková & Zamykalová, 2006). Jak je tomu ale u žen, které tikot hodin necítí? Nedávají myšlenky o přírozenosti mateřské touhy po dítěti ženy, které tuto touhu necítí, do kolonky „nenormální“? Jak si vysvětlit chování žen, které mít děti nechtějí? Nebo žen, které své dítě po porodu odloží?

Někteří sociální psychologové jsou toho názoru, že o přírozenost nejde, rodičovství je podle nich naučené, je produktem trénování ženské a mužské role. Dívky jsou od mala učeny být matkami, trénované v péči o okolí, je jim zdůrazňováno, že také jednou budou matkami. Jsou zabaleny v růžových dekách, hrají si s panenkami, nesmějí se ušpinit. Chlapci jsou naopak rytíři vyzývaní k ochraně maminky, často si hrají s všelijakými kostkami a budují, protože oni jsou ti, kdo se budou v budoucnu starat o rodinu.

5.3 Důvody k rozhodnutí se k bezdětnosti

Kvůli komu mít děti? Proč je mít? Hašková a Zamykalová (2006) upozorňují na to, že takové otázky řeší spousta bezdětných. Ptají se po tom, proč mít děti a kvůli komu je mít. Je to kvůli nim samým nebo jde o to vyhovět obrovskému tlaku společnosti a rodině? Gillespie (2003) uvádí, že se i v minulosti mohly ve větším počtu objevovat ženy, které toužily zůstat bezdětné, jen jim tato volba byla odepřena. „*Okolí mé rozhodnutí chápe a respektuje, i když bylo období, kdy jsem z jedné části rodiny cítila až agresivní nátlak, abych otěhotněla.*“ uvědomuje si paní Olo (Benešová, 2013, s. 73).

Možný (2002) uvádí, že jsou ženy, které tlak společnosti nevydrží, což je příčinou porodu tzv. *statusových dětí*. To jsou děti narozené převážně vysokoškolsky vzdělaným ženám, které neztratí status matky, ale zároveň jim jedno dítě ponechává možnost budování kariéry. Reining (2017) ve svém zkoumání zjistila, že ženy jsou pod větším tlakem než muži, kteří naopak nepocítují téměř žádný nátlak.

Ve zkoumání bezdětnosti teoretici a badatelé představují několik přístupů, kterými se pokoušejí bezdětnost vysvětlit. Jedná se o teorii individualizace, teorii racionální volby, teorii sociální anomie, teorii sociálních sítí a teorii genderové rovnosti. Tyto přístupy se nyní pokusíme přiblížit:

Teorie individualizace

Teorie individualizace poukazuje na stále rostoucí individualismus ve společnosti. Lidé se stávají sobečtějšími a začínají zpochybňovat jakékoli normy, které jsou pro ně svazující. Zdůrazňují jedinečnou osobnost každého člověka, svobodnou volbu v rozhodování a respekt každé volby (Surkyn & Lesthaeghe, 2004). Giddens (1992) naopak vidí změnu především v mezilidských vztazích, kde již nejde o nalezení partnera na celý život, ale vztah trvá jen do doby, kdy v něm oba z partnerů nacházejí uspokojení. Poté jdou za jinou možností (Hašková, 2006).

Teorie racionální volby

Tyto teorie staví na domněnce, že lidé zůstávají bezdětnými ne z vnitřního přesvědčení, ale kvůli překážkám zvenku – zvyšujícím se nákladům na rodičovství a sociálně-politickou situaci vůbec. K tomu se vyjadřuje např. Becker (in Hašková, 2006), který považuje dítě za jakýsi druh zboží. O tom zda mít či nemít dítě v tomto případě

rozhoduje porovnání nákladů a výnosů. Rozhodnutí nemít děti je tak v tomto případě racionální volbou, vypočítáním si, že náklady značně převáží zisky (Hašková, 2006).

Teorie sociální anomie

Teorie sociální anomie je založena na pocitu nejistoty a dezorientace ve společnosti, která nastává v případě obrovských složitostí dojít k cíli legitimními prostředky. Z toho důvodu dochází k nedůvěře ve státní instituce. V takové atmosféře nedůvěry je pak pro jedince složité dělat tak závažné rozhodnutí, jako je početí dítěte.

Teorie sociálních sítí

Příčinou rozhodnutí o tom zda počít či nepočít potomka může být také kvalita a kvantita sociálních vztahů daného jedince/páru (Hašková, 2006).

Teorie genderové rovnosti

Tato teorie se zakládá na očekávání, která se v současných společnostech objevují. Lidé by měli být zároveň individualističtí a flexibilní na jedné straně a na druhé straně altruističtí a vést příkladný rodinný život. Bezdětnost tak souvisí s protikladnými hodnotami týkajícími se zaměstnání a rodinného života (Hašková, 2006).

Když se v dokumentu *Childless by choice* jeho autoři tázali osob na ulici na to, co mohou být důvody k dobrovolné bezdětnosti, lidé odpovídali například to, že bezdětní chtějí mít svobodu v tom, co chtějí dělat. Mezi další odpovědi patřilo to, že děti nejsou tím primárním, na co jsou tito jedinci zaměřeni, možná jde o upřednostnění kariéry. Jiní uvažovali i nad finančními důvody či upřednostněním kariéry. Jiný člověk byl názoru, že děti nejsou pro každého a že si to možná někteří uvědomují, a proto je nemají (Lieberman, 2014, 9. září). Co nám o důvodech k bezdětnosti říkají studie?

Existuje nemálo výzkumů, které se důvodů, proč se lidé rozhodnou k životu bez dětí, přímo dotýkají. Shaw (2011) například tvrdí, že příčinou bývá uzavření manželství v pozdějším věku a následný rozvod, vyšší vzdělání, přání partnera, emoční napětí jedince, odpovědnost a nedostatek trpělivosti. Také jsou to však obavy ze stavu, ve kterém se nachází společnost. Hašková (2004, s. 15) oproti tomu uvádí: „Z těch respondentů a respondentek, kteří uvedli, že znají důvody bezdětnosti své/ho známé/ho starší/ho 35 let, vypsala nicméně jedna třetina důvody zdravotní, jedna pětina důvod života bez partnera/partnerky (případně partnerské problémy), další pětina důvod preference nezávislosti, práce či zálib a 15 % důvody sociální (zejména finanční a bytové problémy).“

Graham, Shelly a Taket (2013) uvedly, že příčinami k bezdětnosti žen z jejich vzorku bylo to, že nikdy nebyly v tom správném vztahu, byly v partnerství s mužem, který nechtěl mít děti, dalšími důvody byly životní okolnosti a volby, obavy ohledně rodičovství, zdravotní obavy či věk. Některé ženy odpovídaly, že chtějí žít svůj vlastní život, kariéra a životní styl byly prioritou.

Dobrovolná bezdětnost může být rovněž odkazem na trauma prožité v dětství, nedostačující rodiče anebo jiné negativní aspekty, které se udály během výchovy (Shaw, 2011). I Gillespie (2003) popisuje, že důvodem některých žen je nešťastné dětství. Tyto ženy si nemyslí, že by je mateřství učinilo šťastnými.

Některé ženy vidí rodičovství jako oběť a dítě jako překážku při rozletu v budování kariéry. Zájmem těchto žen bývá úspěšná kariéra a finanční nezávislost, nejde ale o pravidlo (Shaw, 2011). Některé ženy vidí obětování se ve vzdání se svých přání a tužeb kvůli někomu jinému (Gillespie, 2003). „*Abyste vychovala z dítěte dobrého člověka, musíte mu hodně obětovat a to já nedokážu.*“ (Benešová, 2013, s. 70).

S tím souvisí další důvod uváděný při rozhodování se k bezdětnosti, totiž svoboda (Gillespie, 2003; Počtová, 2007; Liberman, 2014, 9. září). „*Myslím, že díky tomu, že nemám děti, mnoho získávám. Získávám svobodu, což je ohromné, svobodu se v každém momentu rozhodnout, co chci dělat.*“ uvědomuje si paní Bonnie (Liberman, 2014, 9. září, 2:24–2:33). Některé ženy uváděly, že díky rozhodnutí nemít děti, mají svobodu žít život jaký chtějí (Gillespie, 2003). Aktérka dokumentu Nerodič paní Marcela se k tomuto tématu také vyjadřuje: „*Když nechceš něco udělat... Jako prostě já nevidím jeden jedinej důvod, proč bysme to dělali. A jako když si vezmu, jakých se teď děje cool věcí, my teďka budeme mít v červnu kongres žen, prostě... Jo jako strašná spousta věcí, který se furt dějou, který jako... Já bych na ně chtěla mít ještě víc času. Já kdybych měla klona sebe, tak si myslím, že by to bylo tak akorát, abych zvládala to, co chci jako dělat ve světě a pro svět. Že si myslím, že jako by ten příspěvek toho, co ten člověk jakoby dává světu prostě může mít mnoho forem, jo, a jedna je, že prostě dáváš lásku lidem kolem sebe a druhá je... Já nevím, já se snažím ten svět dělat prostě lepší pro ženský.*“ (Počtová, 2017, 46:00–46:41) Marcelin přítel, pan Tobiáš, má ohledně tohoto tématu podobný názor: „*Mám tady prostě citronka a jsem schopnej ho zalejt tak, že mi deset dnů vydrží, ale jako... Jako co s dítětem, že jo? To ti nikdo jako nepohlídá deset dnů, abys mohl odjet prostě třeba na Maltu nebo tak.*“ (Počtová, 2017, 45:14–45:30). Paní Marcela zároveň přemýšlí o současném stavu rodin ve společnosti a

dodává: „*Když se člověk podívá kolem sebe, jak se vlastně ty noví rodiny často rozpadají, tak to pro mě byl jako jeden z největších strachů.*“ (Počtová, 2017, 43:25–43:34).

Jiným důvodem, který ženy uvádějí, je absence výše diskutovaného pocitu mateřského pudu. „*Když mi Pán Bůh sestrojil mozek, zřejmě do něj místo mateřského instinktu vložil gen opatrování psů. ... Nikdy jsem netáhla k holčičkovskému starání se o panenky, sny o princeznách, vdavkách a opatrování potomků mi nic neřikaly. ... Když se dívám na děti svých známých, necítím žádné emoce.*“ (Benešová, 2013, s. 68) Jiná žena uvádí v souhlasném duchu: „*Pojem biologických hodin znám vlastně jenom z časopisů. To je hlavní důvod, proč děti nechci a nikdy mít nebudu.*“ (Benešová, 2013, s. 70).

Jistě se shodneme na tom, že se důvody k rozhodnutí se o bezdětnosti zakládají na spoustě dílčích skutečnostech. Ani odpověď dobrovolně bezdětných nebývá zcela jasná, naopak je vidět, že jsou témata, která k tomuto rozhodnutí vedla, pečlivě promyšlená.

5.4 Stereotypizace bezdětných

Bezdětní jedinci jsou trnem v oku společnosti a výsledky výzkumných studií ukazují, že ani tato skupina není výjimkou co se týče stereotypizace.

Lidé, které autoři dokumentu *Childless by choice* potkali na ulici, označili dobrovolně bezdětné za sobecké, divné, zaměřené na sebe, mající později šedivé vlasy, nezávislý život, svobodu a mnoho odpočinku v noci (Lieberman, 2014, 9. září).

Ženy, které se rozhodly nemít děti jsou označeny jako méně citlivé a méně milující. Zjistilo se, že tyto ženy disponují vyšším podílem stereotypů, které jsou obvykle připisovány mužům, jako je kariérismus či nezávislost (Eicher et al., 2016). S uvedenými stereotypy souhlasí i Jamison, Franzini a Kaplan (1979), kteří nadto uvádějí, že jsou tyto ženy pojmány jako méně typické a méně šťastné v porovnání s ženami s dětmi. Zároveň bylo méně pravděpodobné, že dobře vychází se svými rodiči a že budou šťastné a spokojené ve věku 65 let. Objevují se také stereotypy, které popisovaly bezdětné ženy jako kariéristky a jako ty, které nemají rády děti (Graham, Smith, & Shield, 2015).

V porovnání s dobrovolně bezdětnými byli rodiče pokládáni za milejší, přívětivější, více pečující. Zajímavostí ovšem je, že vztah bezdětného páru byl považován za lepší, než vztah manželů rodičů (Koropeckej a kol., 2015). K tomu se výstižně vyjadřuje dobrovolně bezdětná aktérka dokumentu Počtové (2017, 44:04–44:35): „*Já si myslím, že to je jako jedno*

z hroznejch tabu naší společnosti, že se prostě vůbec nemluví o tom, jak se vlastně hrozně promění ten partnerskej život, včetně sexuálního života. a že je to prostě mnohdy velice překvapující pro tu partnerskou dvojici. A druhá věc, o který se prostě nemluví kvůli tomu, že my mateřský a rodičovský říkáme dovolená. Že je to prostě strašně náročná práce.“

Rijken a Merz (2014) zjistili, že ve většině evropských zemí existují dvojí standardy hodnocení ohledně bezdětných žen a mužů. Zatímco obvykle výzkumy ukazují, že jsou normy pro ženy přísnější, tyto výsledky ukazují přísnější normy pro muže. Tito autoři zároveň upozorňují, že toto hodnocení závisí na tom, jak je vysoká úroveň genderové rovnosti v daných zemích. Čím vyšší úroveň genderové rovnosti, tím rozdílnější je hodnocení bezdětných. Zdá se, že v zemích, kde jsou lidé více rovnocenní, jako je Švédsko, Norsko či Švýcarsko, jsou tolerantnější k volbě žen a tvrdší k volbě mužů. V zemích s nižší úrovní genderové rovnosti, což jsou především země bývalého Sovětského svazu, se mimo Slovinska nenašly dvojí standardy hodnocení. Podle tohoto výzkumu by se tedy v České republice neměly dělat rozdíly mezi dobrovolnou bezdětností mužů a žen. Tyto výsledky by ovšem nepodpořila bezdětná Eva, která říká, že *„hodně lidí říká, že je to sobecké, že se nedokážu sebeobětovat, že myslím jen sama na sebe. Zajímavé je, že většinou tohle tvrdí o mně, na Jirku ta vina a výčitka nepadají.“* (Uhlířová, 2017, s. 19).

Předsudků valících se z okolí jsou si tyto ženy samozřejmě vědomy. Bezdětná paní Simona tvrdí, že je *„středem pozornosti ve městě, kde se šíří drby o staré panně nebo o tom, jak prostě vybírala až přebrala.“* (Uhlířová, 2017, s. 19). V podobném duchu hovoří i paní Kristýna: *„Občas slyším, že jsem sobec, že si nechci kazit postavu a vůbec přijít o svůj pohodlný život. Část sobectví v tom je, každopádně to je přece i v rozhodnutí děti porodit.“* (Benešová, 2013, s. 72). Paní Simona dodává: *„Ze známých a vůbec lidí kolem cítím nedůvěru. Jako by měli pocit, že jim lžu, že nechci mít děti, je jenom póza. Reakce, že k tomu teprve dozraju, mě rozčilují. V sedmatřiceti? Kdybych dítě chtěla, nejspíš už bych ho měla.“* (Benešová, 2013, s.71).

Další část práce se věnuje právě výzkumu stereotypů o dobrovolně bezdětných, se kterými se můžeme setkat v české společnosti.

EMPIRICKÁ ČÁST

1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍL A VÝZKUMNÉ HYPOTÉZY

1.1 Výzkumný problém

S proměnou rodiny a společnosti, která je v současné době zaměřená na výkon, je třeba se potýkat s častějším fenoménem – rostoucí bezdětností. Po změně režimu porodnost upadla a od poloviny devadesátých let se zhruba ustálila, stále ale stoupá počet žen, které mají první dítě po dosažení třiceti let, přičemž třetina až pětina žen z této kategorie zůstává bezdětná (Možný, 2004). Mezi příčinami nacházíme biologické příčiny, odkládání rodičovství a dobrovolná bezdětnost. Nové pohledy ovšem naráží na ty tradiční. Většina lidí se zřejmě shodne v tom, že je se ženou spojena myšlenka mateřství. Jak se však k ženám stavíme například v případě, že matkami být nechtějí? V případě, že vidí smysl svého života v něčem jiném než v dětech? Na jednu stranu je mateřství (rodičovství) okolím očekáváno. Ve společnosti je normou, že dospělý člověk má děti. Normy jsou propleteny s očekáváními, a pokud jedinec podle předem určených očekávání okolí a norem společnosti nežije, může se setkat s negativními důsledky (Walzer & Czopp, 2011).

Jak je již naznačeno výše, tématem této výzkumné studie jsou postoje k mateřství, respektive k jeho odmítnutí, k případu, kdy se žena dobrovolně rozhodne zůstat bezdětnou. Abychom se o tomto tématu dozvěděli více, rozhodli jsme se vytvořit dotazníky. Po úvahách jsme dospěli ke čtyřem příběhům o čtyřech ženách, o kterých by se dalo říci, že stojí na opačných koncích škál, co se týče vzdělání a postoje k rodičovství. Přitom předpokládáme, že tyto příběhy navodí případné negativní stereotypy týkající se těchto žen.

1.2 Výzkumný cíl

Primárním cílem výzkumu je zjištění, zda existují stereotypní představy ohledně žen, které se rozhodly zůstat bezdětné. Na základě čtyř příběhů, které popisují tutéž ženu, lišících se pouze tím, jakého tato žena dosáhla vzdělání a zda se rozhodla mít děti a má je, nebo se rozhodla být bezdětná, a tím pádem děti nemá, je zjišťováno, jak je o této ženě v jednotlivých kontextech smýšleno a jak je hodnocena okolím. Cílem je rovněž porovnání osobnostních charakteristik, které jednotlivým ženám respondenti připisují.

1.3 Výzkumné hypotézy

H1: Existují negativní stereotypy týkající se žen ve středním věku, které se rozhodly zůstat bezdětné.

H1a: Lidé si váží méně žen, které se v příběhu rozhodly zůstat bezdětné, než žen, které mají děti.

H1b: Ženy, které se v příběhu rozhodly zůstat bezdětné, jsou hodnoceny jako méně sympatické v porovnání s ženami, které v příběhu mají děti.

H1c: Ženy, které jsou (dle příběhu) bezdětné, jsou hodnoceny jako méně typické v porovnání se ženami, které (dle příběhu) mají děti.

H2: Ženy uvedené jako vysokoškolsky vzdělané vykazují nižší míru negativních stereotypů než ženy uvedené se středním odborným vzděláním.

H3: Ženy hodnotí ženu z příběhu, která se rozhodla nemít děti, negativněji než muži.

H4: Osoby s dětmi (rodičové) hodnotí ženy v příběhu, ve kterém se rozhodly být bezdětné, negativněji než osoby, které děti nemají (bezdětní).

2 METODOLOGICKÝ RÁMEC

2.1 Typ výzkumu

Ke zkoumání byl zvolen kvantitativní přístup, který umožňuje sběr dat od většího množství respondentů v relativně krátkém čase. Dotazníku, který jsme použili jako metodu sběru dat, předcházela pilotní studie, díky které jsme byli schopni dotazník poupravit tak, aby lépe vyhovoval potřebám našeho zkoumání.

2.2 Pilotní studie

Pilotní výzkum byl prováděn na malém vzorku 19 jedinců, studentů Pražské vysoké školy psychosociálních studií, a jeho cílem bylo prověření dotazníku. Studenti dotazník vyplnili a zároveň byli požádáni o zpětnou vazbu. Díky ní jsme pak byli schopni poupravit dotazník tak, aby jeho otázky byly lépe pochopitelné. Například jsme pozměnili otázku 2, kde se z původního tázání se na to, zda se respondentům Jana „líbí“, tážeme na to, zda je Jana respondentům „sympatická“. Zároveň jsme se dohodli na tom, že otázky ohledně toho, jak moc respondent chce nebo nechce mít děti, nebudou povinně vyplnitelné pro osoby, které již děti mají.

Při konstrukci dotazníku jsme se dohodli na výběru povolání, ve kterých nebude žena v příběhu v primárním kontaktu s dětmi. Chtěli jsme tak předejít tomu, aby nedošlo k případné evokaci myšlenky, že si žena z příběhu zaměstnáním svou bezdětnost kompenzuje (například v případě, že by se bezdětná žena v zaměstnání dětem věnovala). Pro postihnutí případného rozdílného vnímání žen na základě vzdělání jsme se rozhodli pro výběr povolání, ke kterému je nutné vystudování středního odborného učiliště a vysoké školy. Tato vzdělání chápeme jako dvě krajnosti (nejnižší a nejvyšší vzdělání) pro dobré a obvyklé uplatnění na trhu práce.

Věk Jany z příběhů je 38 let. Nejprve jsme uvažovali o věku 35 let, který je současnou medicínou považován za hranici, od níž je početí dítěte vnímáno jako rizikové. Věk 40 let je určen jako maximálně možný pro možnost účasti na umělém oplodnění. Věk 38 let jsme pokládali jako vyhovující pro naše účely jako vyhovující z toho důvodu, že již působí jako hraniční pro pořízení si potomka, tudíž jsme předpokládali, že respondenti budou považovat rozhodnutí žen o bezdětnosti za konečné a nezměnitelné.

Od počátku jsme váhali nad první otázkou příběhu. V pilotním dotazníku otázka zněla „*Zamyslete se, prosím, nad tím, jaké vlastnosti budou nejspíš lidé této ženě připisovat. Ke každé charakteristice následně na škále uveďte, zda je podle Vás dobrá nebo špatná.*“ Přitom jsme počítali s projekcí myšlenek respondentů do myšlení ostatních lidí. Ve zpětných vazbách pilotního výzkumu se však několikrát objevila výtky, že si respondenti myslí něco jiného než většina. Z toho důvodu jsme nakonec ponechali srozumitelnější otázku, která se v konečné verzi táže na to, jaké vlastnosti by Janě připsali sami respondenti, a to i přesto, že jsme si vědomi možné cenzury myšlenek při vyplňování dotazníku.

Rovněž jsme si všimli, že se v datech pilotního výzkumu objevovaly charakteristiky týkající se Janiných zájmů (např. *akční, aktivní, sportovně založená*), a tak jsme se váhali, zda tuto část příběhu v dotazníku ponechat nebo ne. V tomto výzkumu nás zajímaly především charakteristiky týkající se uvažování nad tím, jestli v hodnocení ženy hraje svou roli fakt, že má nebo nemá děti. Nakonec jsme se rozhodli pro ponechání této části. Příběh se nám s ní jevil jako přitažlivější a čtivější a z celkového pohledu výzkumu nám vyjádření se k tématu zájmů ženy v příběhu nepřišlo na škodu.

2.3 Výběr a charakteristika vzorku

Pro účely tohoto šetření byla data sbírána prostřednictvím nástroje nazývaného Formulář Google¹, a to od dubna do května 2018. Odkaz k dotazníku byl umístěn na sociálních sítích, sběr dat tudíž probíhal nenáhodným příležitostným výběrem. Do výzkumu byli vybráni pouze lidé starší 18-ti let.

Na konci května roku 2018 byl ukončen sběr dat s odpověďmi od celkového počtu $n=312$ respondentů, z toho se jednalo o 252 žen (80,8%) a 60 mužů (19,2%). Co se týče zastoupení u jednotlivých verzí příběhů: verze 1 (Jana jakožto bezdětná kuchařka) čítala počet 71 dotazníků (17 mužů, 54 žen), verze 2 (Jana jako kuchařka s dětmi) zastupuje počet 67 dotazníků (15 mužů, 52 žen), verze 3 (Jana jako bezdětná lékařka) obsahuje 66 vyplněných dotazníků (11 mužů, 55 žen) a verze 4 (Jana jakožto lékařka s dětmi) zahrnuje počet 108 dotazníků (17 mužů, 91 žen).

Věkový průměr všech osob, které se zúčastnili šetření, byl 29,2 let. Věkový průměr žen byl 28,5 let, věkový průměr mužů čítal 31,9 let.

¹ https://www.google.com/intl/cs_CZ/forms/about/

Respondentů, kteří uvedli, že jsou rodiči (počítali se i ti, jejichž dítě bylo na cestě), bylo 80, zbývajících 232 osob uvedlo, že jsou bezdětní.

2.4 Metody sběru dat

Jak je zmíněno výše, sběr dat tvořil námi zkonstruovaný krátký dotazník o 15 otázkách. Bargh (in Hnilica, 2010) tvrdí, že jsou předsudky a stereotypy uloženy v dlouhodobé paměti jakožto mentální reprezentace a je možné je aktivovat pomocí činitelů stejného kontextu, aniž by si toho byli sami jedinci vědomi. K případné aktivaci stereotypu v našem zkoumání sloužily čtyři příběhy o ženě Janě. Každý z příběhů popisuje osmatřicetiletou ženu Janu, liší se pouze informací týkající se vzdělání, které Jana dokončila, a s tím souvisejícím zaměstnáním, a toho, zda se s manželem rozhodli mít děti a mají je, či se rozhodli děti nemít, a tudíž je nemají. Pro lepší představu bude příběh z dotazníkového šetření představen:

Jana je osmatřicetiletá žena. Má střední odborné vzdělání a pracuje jako kuchařka v italské restauraci. / Má vystudovanou medicínu a pracuje jako lékařka na oční klinice. Ve svém volném čase se věnuje sportovním činnostem, především běhu a tenisu, který nejčastěji hraje se svým manželem Michalem. Mimo to ráda fotografuje a je velkým filmovým fanouškem. Čas od času pořádá filmové večery, při kterých se schází se svými přáteli. Jana spolu s manželem bydlí v domku na okraji města. Dříve, než spolu začali mít vážný vztah, si oba ujasnili, aniž by je k tomu cokoli nutilo, že v budoucnu chtějí mít děti. Dnes tedy mají dvě děti. / Dříve, než spolu začali mít vážný vztah, si oba ujasnili, aniž by je k tomu cokoli nutilo, že ačkoli mohou mít děti, ani jeden z nich je mít nechce. Dnes tedy děti nemají.

Části zvýrazněné podtržením jsou právě ty části, ve kterých se jednotlivé příběhy liší. Každý člověk, který se výzkumu zúčastnil, dostal k vyplnění pouze jednu verzi příběhu.

Po příběhu jsou v dotazníku zařazeny otázky, pomocí kterých respondenti Janu měli hodnotit. Pro zachycení obsahu stereotypu byly u první otázky zjišťovány charakteristiky ženy z příběhu, u kterých se určovala rovněž jejich valence, a to tím způsobem, že respondenti u každé charakteristiky na uváděli na škále od 1 do 5, zda ji vnímají jako dobrou či jako špatnou. Dalšími otázkami se ptáme na to, zda je Jana respondentům sympatická, nakolik si ji považují oni a nakolik si myslí, že si jí považují ostatní lidé, nakolik je oblíbená mezi kolegy v zaměstnání a zda Janu považují za typickou ženu. Druhou část dotazníku tvoří demografické údaje týkající se respondentů.

2.5 Administrace dotazníku a zpracování dat

Do programu Microsoft Excel byla přepsána získaná data, která se následně zpracovávala pomocí programu SPSS.

Pro zkoumání hypotéz byla převážně používána analýza rozptylu (ANOVA), a to jak při jednoduchém, tak dvojném třídění. Jde o parametrickou statistickou metodu, která spočívá v posouzení efektů nezávisle proměnných (faktorů) na závisle proměnnou kvantitativního typu. Při jednoduchém třídění analyzujeme rozdíly průměrů u závisle proměnné, která je určena jedním faktorem, u dvojného třídění pak sledujeme vliv více faktorů (Hendl, 2006). Další metodou byla analýza reliability neboli reliability škály, pomocí které jsme zjišťovaly vnitřní konzistenci otázek v dotazníku.

2.6 Etické aspekty výzkumu

Všichni respondenti se výzkumu zúčastnili dobrovolně. Dotazník bylo také možné přerušit či ukončit v jakékoli jeho části.

V úvodní části dotazníku měli respondenti možnost se obeznámit s tím, že výsledná data budou použita pouze k sepsání mé diplomové práce a jejich totožnost bude anonymizována. Respondenti byli rovněž informováni o časovém nároku na vyplnění dotazníku.

Z důvodu získání co nejautentičtějších výpovědí jsme se rozhodli utajit pravou podstatu zkoumání a dotazník nazvali jako „Průzkum názorů“. V případě zájmu týkajícího se výsledků našeho zkoumání měli probandi možnost na konci dotazníku vyplnit svůj e-mail, na který jim budou zaslány stručné závěry z výzkumu.

3 VÝSLEDKY

H1: *Existují negativní stereotypy týkající se žen ve středním věku, které se rozhodly zůstat bezdětné.*

Při testování H1 byly porovnávány valence atributů vyplňovaných respondenty v první otázce dotazníku vzhledem k příběhům. K výsledným zjištěním jsme dospěli pomocí analýzy rozptylu, přičemž jsme zjistili, že $F(3,308) = 4,982$, $p = 0,002$, tedy signifikantní rozdílnost mezi průměry valencí atributů u jednotlivých skupin příběhů. Z Tabulky 1 a Grafu 2 pro zjištění výsledků H1 vyplývá signifikantní rozdíl v hodnocení žen bezdětných a žen s dětmi. Přitom se ukazuje, že jsou ženy s dětmi hodnoceny pozitivněji než ženy, které se rozhodly zůstat bezdětné. Ze statistické analýzy vyplývá, že lze hypotézu H1 podpořit.

Tabulka 1: Porovnání valencí charakteristik žen

	SS	df	MS	F	p
Mezi skupinami	7,012	3	2,337	4,982	0,002
Uvnitř skupin	144,501	308	0,469		
Celkem	151,513	311			

Legenda: SS = celkový součet čtverců, MS = průměrný čtverec

Tabulka 2: Porovnání valencí charakteristik žen u jednotlivých verzích příběhů

(I) příběh	(J) příběh	MD (I-J)	SE	p	95% KI	
					dolní hranice	horní hranice
Kuchařka bezdětná	Kuchařka s dětmi	-0,22721	0,11666	0,314	-0,5370	0,0826
	Lékařka bezdětná	0,12267	0,11712	1,000	-0,1883	0,4337
	Lékařka s dětmi	-0,23437	0,10465	0,155	-0,5123	0,0435
Kuchařka s dětmi	Kuchařka bezdětná	0,22721	0,11666	0,314	-0,0826	0,5370
	Lékařka bezdětná	0,34988*	0,11879	0,021	0,0344	0,6653
	Lékařka s dětmi	-0,00716	0,10652	1,000	-0,2900	0,2757
Lékařka bezdětná	Kuchařka bezdětná	-0,12267	0,11712	1,000	-0,4337	0,1883
	Kuchařka s dětmi	-0,34988*	0,11879	0,021	-0,6653	-0,0344
	Lékařka s dětmi	-0,35704*	0,10702	0,006	-0,6412	-0,0729
Lékařka s dětmi	Kuchařka bezdětná	0,23437	0,10465	0,155	-0,0435	0,5123
	Kuchařka s dětmi	0,00716	0,10652	1,000	-0,2757	0,2900
	Lékařka bezdětná	0,35704*	0,10702	0,006	0,0729	0,6412

Legenda: MD = rozdíl mezi průměry, SE = standardní chyba, KI = konfidenční interval

H1a: Lidé si váží méně žen, které se v příběhu rozhodly zůstat bezdětné než žen, které mají děti.

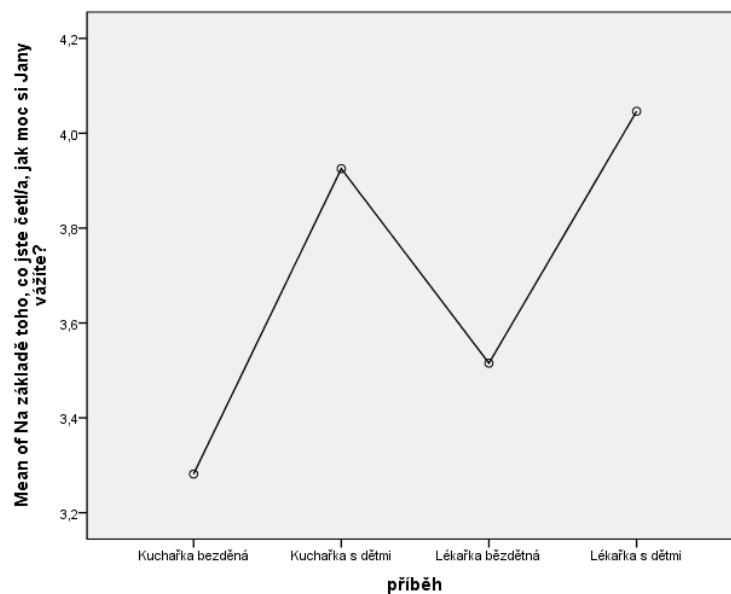
Zkoumání této hypotézy ukázalo, že $F(3,308) = 14,043$, $p < 0,001$ (viz tabulka 3), z čehož vyplývá, že jsou tyto výsledky v souladu s hypotézou H1a. Lze tedy říci, že si respondenti vážili více žen, které mají děti, než žen, které se rozhodly děti nemít (viz Graf 1).

Tabulka 3: Souvislost verze příběhu a otázky, jak si respondenti ženu z příběhu váží

	SS	df	MS	F	p
Mezi skupinami	30,673	3	10,224	14,043	0,000
Uvnitř skupin	224,246	308	0,728		
Celkem	254,920	311			

Legenda: SS = celkový součet čtverců, MS = průměrný čtverec

Graf 1: Souvislost verze příběhu a otázky, jak si respondenti ženu z příběhu váží

H1b: Ženy, které se v příběhu rozhodly zůstat bezdětné, jsou hodnoceny jako méně sympatické v porovnání s ženami, které v příběhu mají děti.

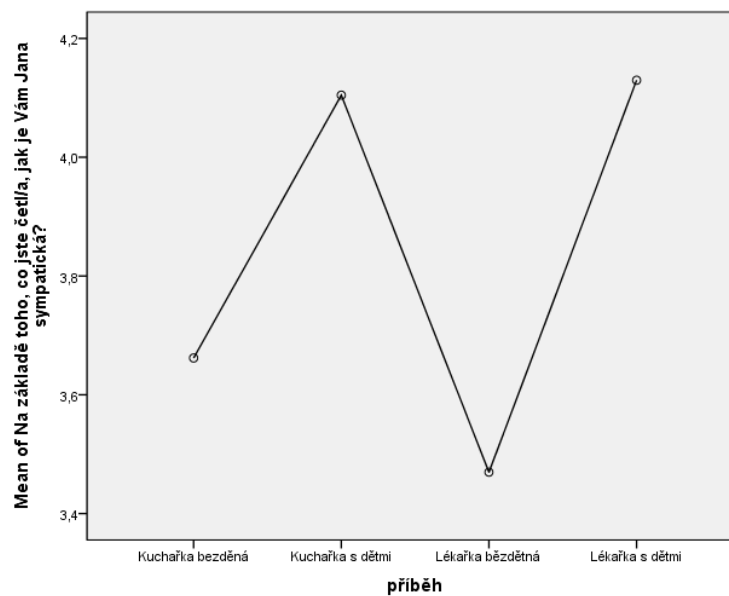
Z tabulky 5 lze vyčíst, že $F(3,308) = 11,540$, $p < 0,001$. Rozdíl v sympatiích žen, které se rozhodly zůstat bezdětné, a žen, které se rozhodly děti mít, se prokázal. Z Tabulky 4 a Grafu 2 lze tuto rozdílnost v hodnocení vysledovat. Výsledky se ukázaly být v souladu s hypotézou H1b.

Tabulka 4: Souvislost verze příběhu a sympatií k ženám z příběhu

	SS	df	MS	F	p
Mezi skupinami	24,591	3	8,197	11,540	0,000
Uvnitř skupin	218,781	308	0,710		
Celkem	243,372	311			

Legenda: SS = celkový součet čtverců, MS = průměrný čtverec

Graf 2: Souvislost verze příběhu a otázky, jak je respondentům žena z příběhu sympatická

H1c: Ženy, které jsou (dle příběhu) bezdětné jsou hodnoceny jako méně typické v porovnání se ženami, které (dle příběhu) mají děti.

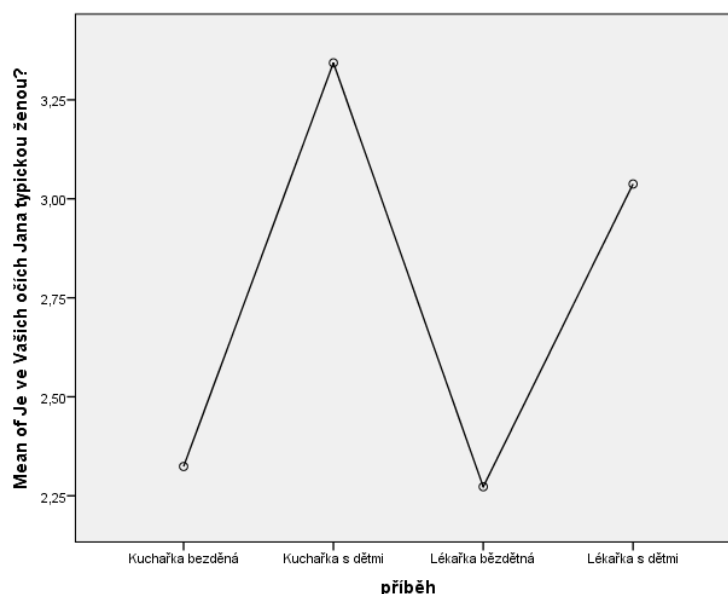
Výzkum této hypotézy ukázal, že $F(3,307) = 22,811$, $p < 0,001$. Z Tabulky 5 a Grafu 3 je možné rozpoznat, že jsou bezdětné ženy hodnoceny jako méně typické v porovnání s ženami, které se rozhodly děti mít. Výsledky podporují hypotézu H1c.

Tabulka 5: Souvislost verze příběhu s hodnocením typičnosti ženy z příběhu

	SS	df	MS	F	p
Mezi skupinami	60,096	3	20,032	22,811	0,000
Uvnitř skupin	269,595	307	0,878		
Celkem	329,691	310			

Legenda: SS = celkový součet čtverců, MS = průměrný čtverec

Graf 3: Souvislost verze příběhu a typičnosti žen z příběhu

Při zkoumání hypotéz jsme pokoušely z důvodu spolehlivějšího měření vytvořit škálu (pracovně byla nazvána jako „postoj“) z otázek 2 až 6. Tyto otázky se týkají toho, jak se respondentům jeví žena z dotazníku sympatická, jak moc si jí váží, jak si myslí, že si váží Jany vrstevníci, jak si myslí, že je oblíbená mezi kolegy, a nakolik ji považují za typickou ženu (viz Příloha 1). Podrobili jsme je vzájemným korelacím a snažili jsme se zjistit vnitřní homogenitu těchto otázek. Výsledkem byl Cronbachův koeficient alfa v hodnotě .662. Korigovaná korelace položka–celek se pohybovala v rozmezí od .295 do .527 (viz přehled údajů v Tabulce 7).

Tabulka 8 a Graf 4 pak znázorňuje statistické zkoumání „postoje“ v souvislosti s verzí příběhu a pohlavím respondentů. Výsledkem je, že $F(7,304) = 11,766$, $MS = 0,286$, $p = 0,815$.

Tabulka 6: Vnitřní homogenita vybraných položek dotazníku

Cronbachova alfa	Počet položek
0,662	5

Tabulka 7: Vnitřní homogenita vybraných položek dotazníku

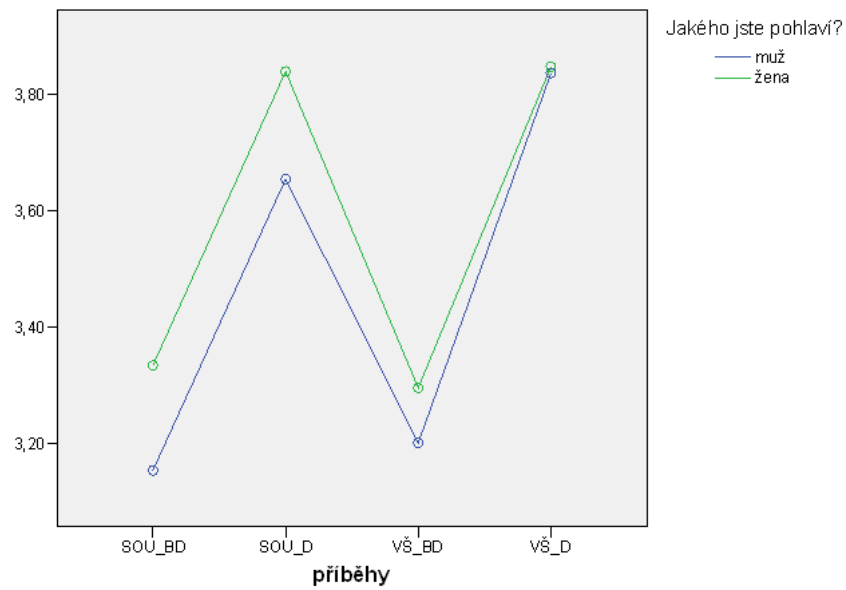
	průměr škály při vynechání položky	rozptyl škály při vynechání položky	upravená položka - r	r ²	Cronbachova alfa při vynechání položky
O2 Na základě toho, co jste četl/a, jak je Vám Jana sympatická?	14,07	5,859	0,527	0,320	0,559
O3 Myslíte si, že je Jana oblíbená mezi svými kolegy?	14,08	6,767	0,360	0,172	0,634
O4 Na základě toho, co jste četl/a, jak moc si Jany vážíte?	14,21	5,955	0,482	0,289	0,579
O5 Jak si myslíte, že si Jany váží její vrstevníci?	14,26	6,011	0,439	0,207	0,599
O6 Je ve Vašich očích Jana typickou ženou?	15,17	6,316	0,295	0,104	0,674

Tabulka 8: Verze příběhu v souvislosti se škálou „postoj“ a pohlavím respondentů

	SS	df	MS	F	p
upravený model	23,568	7	3,367	11,766	0,000
průsečík	2316,816	1	2316,816	8096,103	0,000
příběh	14,862	3	4,954	17,312	0,000
pohlaví respondentů	,650	1	0,650	2,270	0,133
příběh * pohlaví	,270	3	0,090	0,315	0,815
chyba	86,994	304	0,286		
celkem	4128,562	312			

Legenda: SS = celkový součet čtverců, MS = průměrný čtverec

Graf 4: Verze příběhu v souvislosti se škálou „postoj“ a pohlavím respondentů

Legenda:

SOU_BD – ženy se středním odborným vzděláním, které se rozhodly zůstat bezdětné

SOU_D – ženy se středním odborným vzděláním, které se rozhodly mít děti

VŠ_BD – ženy s vysokoškolským vzděláním, které se rozhodly zůstat bezdětné

VŠ_D – ženy s vysokoškolským vzděláním, které se rozhodly mít děti

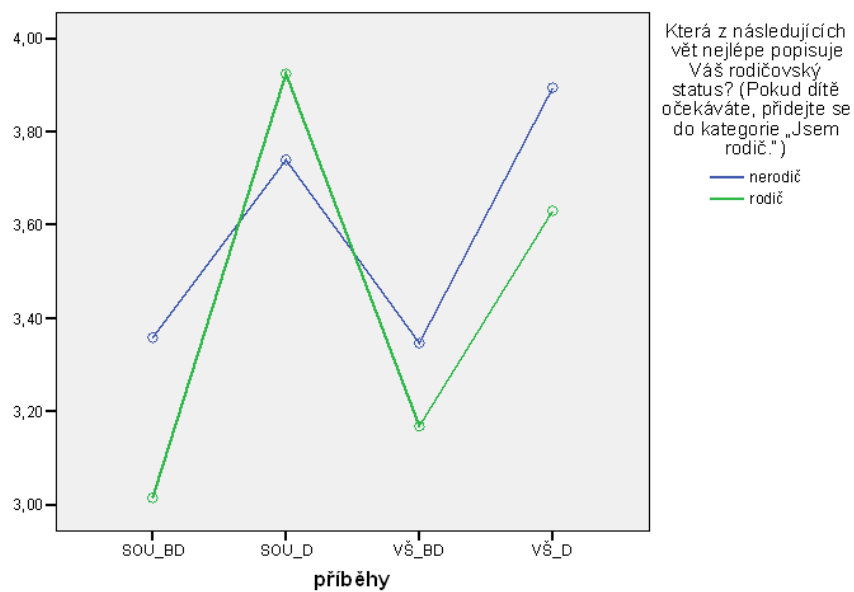
Tabulka 9 a Graf 5 pak znázorňuje statistické zkoumání „postoje“ v souvislosti s verzí příběhu a tím, zda je respondent rodič nebo je bezdětný. Výsledkem je, že $F(7,304) = 13,427$, $MS = 0,278$, $p = 0,045$.

Tabulka 9: Verze příběhu v souvislosti se škálou „postoj“ a rodičovstvím respondentů

	SS	df	MS	F	p
upravený model	26,111	7	3,730	13,427	0,000
průsečík	2774,193	1	2774,193	9986,300	0,000
příběh	18,688	3	6,229	22,423	0,000
rodič/bezdětný	1,272	1	1,272	4,577	0,033
příběh * rodič/bezdětný	2,257	3	0,752	2,709	0,045
chyba	84,451	304	0,278		
celkem	4128,562	312			
upravený model	110,562	311			

Legenda: SS = celkový součet čtverců, MS = průměrný čtverec

Graf 5: Verze příběhu v souvislosti se škálou „postoj“ a rodičovstvím respondentů

Legenda:

SOU_BD – ženy se středním odborným vzděláním, které se rozhodly zůstat bezdětné

SOU_D – ženy se středním odborným vzděláním, které se rozhodly mít děti

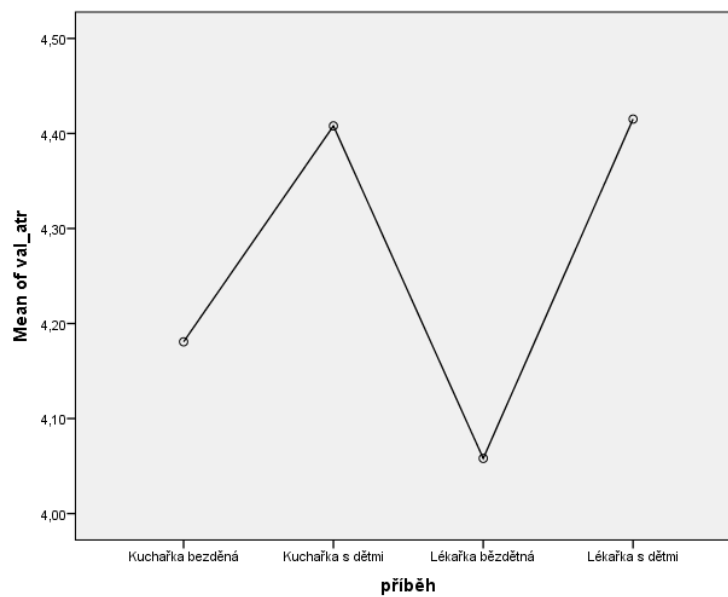
VŠ_BD – ženy s vysokoškolským vzděláním, které se rozhodly zůstat bezdětné

VŠ_D – ženy s vysokoškolským vzděláním, které se rozhodly mít děti

H2: Ženy uvedené jako vysokoškolsky vzdělané vykazují nižší míru negativních stereotypů než ženy uvedené se středním odborným vzděláním.

V Grafu 5 a ve výše uvedené Tabulce 1 můžeme sice zaznamenat signifikantní rozdílnost ($F[3,308] = 4,982, p = 0,002$) v hodnocení žen s dětmi a žen, které se rozhodly být bezdětné, vzdělání se však nezdá být při hodnocení těchto žen důležitým faktorem. Výsledky tedy nepodpořily hypotézu H2.

Graf 6: Hodnocení verzí příběhů

H3: Ženy hodnotí ženu z příběhu, která se rozhodla nemít děti, negativněji než muži.

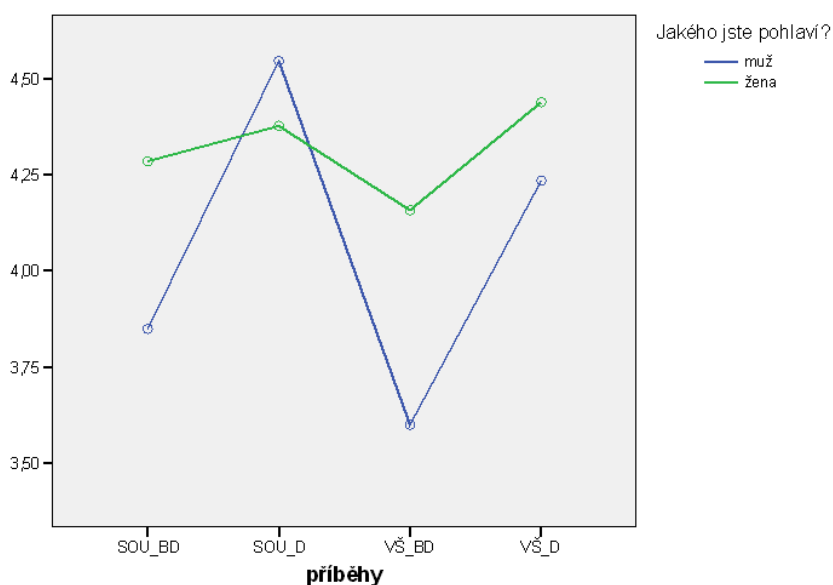
Na základě našich výsledků nelze tuto hypotézu podpořit, jelikož $F(7,304) = 2,651$, $MS = 0,453$, $p = 0,049$. Zdá se tomu být právě naopak, z Grafu 7 můžeme vysledovat, že muži byli ve svém hodnocení, týkající se bezdětných žen, významně kritičtější než ženy.

Tabulka 10: Souvislost valence vlastností žen z příběhů v souvislosti s pohlavím respondentů

	SS	df	MS	F	p
upravený model	13,891	7	1,984	4,384	0,000
průsečík	3267,577	1	3267,577	7217,927	0,000
příběh	9,274	3	3,091	6,829	0,000
pohlaví	3,539	1	3,539	7,817	0,006
příběh * pohlaví	3,600	3	1,200	2,651	0,049
chyba	137,622	304	0,453		
celkem	5879,472	312			
upravený model	151,513	311			

Legenda: SS = celkový součet čtverců, MS = průměrný čtverec

Graf 7: Hodnocení valencí charakteristik žen z příběhů muži a ženami

Legenda:

SOU_BD – ženy se středním odborným vzděláním, které se rozhodly zůstat bezdětné

SOU_D – ženy se středním odborným vzděláním, které se rozhodly mít děti

VŠ_BD – ženy s vysokoškolským vzděláním, které se rozhodly zůstat bezdětné

VŠ_D – ženy s vysokoškolským vzděláním, které se rozhodly mít děti

H4: *Osoby s dětmi (rodičové) hodnotí ženy v příběhu, ve kterém se rozhodly být bezdětné, negativněji než osoby, které děti nemají (bezdětní).*

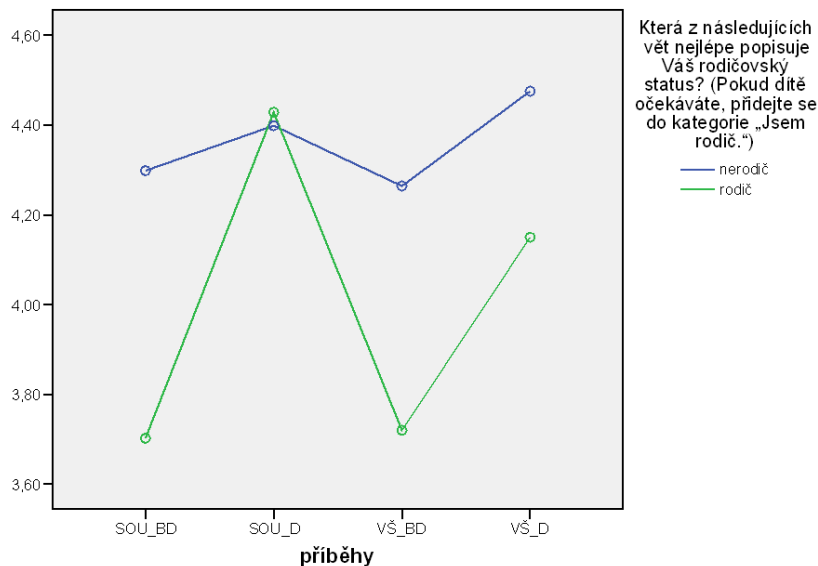
Z Tabulky 11 můžeme zjistit, že $F(7,304) = 2,535$, $MS = 0,441$, $p = 0,057$. Výsledky se ukázaly na hranici významnosti. V Grafu 8 je možné se podívat na odlišnost v hodnocení respondentů, které jsou a nejsou rodiči.

Tabulka 11: Souvislost valence vlastností žen z příběhů v souvislosti s rodičovstvím respondentů

	SS	df	MS	F	p
upravený model	17,340	7	2,477	5,613	0,000
průsečík	3935,649	1	3935,649	8917,173	0,000
příběh	7,914	3	2,638	5,977	0,001
rodič/bezdětný	7,253	1	7,253	16,434	0,000
příběh *	3,357	3	1,119	2,535	0,057
chyba	134,172	304	0,441		
celkem	5879,472	312			
upravený model	151,513	311			

Legenda: SS = celkový součet čtverců, MS = průměrný čtverec

Graf 8: Souvislost mezi verzí příběhu a hodnocením rodičem a bezdětným respondentem

Legenda:

SOU_BD – ženy se středním odborným vzděláním, které se rozhodly zůstat bezdětné

SOU_D – ženy se středním odborným vzděláním, které se rozhodly mít děti

VŠ_BD – ženy s vysokoškolským vzděláním, které se rozhodly zůstat bezdětné

VŠ_D – ženy s vysokoškolským vzděláním, které se rozhodly mít děti

Bylo taktéž zkoumáno, jaké charakteristiky respondenti přisuzovali ženám v jednotlivých verzích příběhů. V Tabulkách 12 až 15 je vypsáno 12 nejčetnějších vlastností, z nichž jsme některé podle podobnosti kategorizovali pod jeden název. Např. pod charakteristiku *aktivní* byly zařazeny charakteristiky *akční*, *energická*, *činnorodá*, *pořád potřebuje něco dělat*, atd. (tabulky se všemi vypsányými vlastnostmi a jejich četností jsou uvedeny v Příloze 2).

Tabulka 12: Jana jako bezdětná kuchařka

Charakteristika	Suma	Četnost	Průměr
Aktivní	132	32	4,47
Společenská	125	28	4,61
Přátelská	76	19	4,79
Cílevědomá	55	15	3,67
Sobecká	26	6	2,5
Kreativní	26	6	4,67
Nezávislá	23	6	3,5
Sportovní typ	23	5	4,2
Upřímná;Přímočará	23	5	4,6
Zodpovědná	22	5	4
Spokojená;Šťastná	17	4	4,75
Sebevědomá	13	4	4

Tabulka 13: Jana jako bezdětná lékařka

Charakteristika	Suma	Četnost	Průměr
Cílevědomá	135	31	4,35
Společenská	89	23	4,39
Aktivní	88	19	4,6
Sobecká	32	10	2
Přátelská	42	9	4,67
Inteligentní	35	8	4,75
Kariéristka	31	8	2,75
Ambiciózní	25	7	4
Organizovaná	16	4	4
Nezávislá	7	3	3,3
Perfekcionista	8	3	2,67
Pracovitá	14	3	4,67

Tabulka 14: Jana jako kuchařka s dětmi

Charakteristika	Suma	Četnost	Průměr
Aktivní	190	41	4,63
Společenská	148	32	4,6
Přátelská	62	15	4,6
Cílevědomá	57	12	4,75
Rodinný typ	43	10	4,3
Pracovitá	34	7	4,1
Sportovně založená	19	4	4,5
Zodpovědná	15	4	4,8
Kreativní	15	3	4,6
Normální; Průměrná	9	3	3
Přímá, Upřímná	14	3	4,3
Spokojená, šťastná	14	3	4,7

Tabulka 15: Jana jako lékařka s dětmi

Charakteristika	Suma	Četnost	Průměr
Cílevědomá	212	47	4,49
Aktivní	212	46	4,63
Společenská	114	25	4,56
Inteligentní	113	24	4,7
Přátelská	92	19	4,84
Zodpovědná	87	18	4,83
Normální; Obyčejná	43	9	4,78
Rodinný typ	44	9	4,78
Organizovaná	28	8	3,5
Pracovitá	33	7	4,43
Ambiciózní	27	6	4,5
Sportovně založená	25	5	5

4 DISKUSE

Vytvořili jsme celkem sedm hypotéz, tři z toho byly označeny za hypotézy vedlejší, na jejichž základě jsme provedli výzkumné šetření. Výsledky výzkumu nyní postupně probereme.

H1: Existují negativní stereotypy týkající se žen ve středním věku, které se rozhodly zůstat bezdětné. Výsledky statistické analýzy dat jsou v souladu s tou hypotézou. Lze tedy říci, že osoby, které se zúčastnili tohoto zkoumání, přisuzovali ženám s dětmi pozitivnější charakteristiky a lépe tyto charakteristiky hodnotili.

H1a: Lidé si váží méně žen, které se v příběhu rozhodly zůstat bezdětné než žen, které mají děti. Výsledky zkoumání tuto hypotézu potvrzují.

H1b: Ženy, které se v příběhu rozhodly zůstat bezdětné, jsou hodnoceny jako méně sympatické v porovnání s ženami, které v příběhu mají děti. Výsledky statistické analýzy tuto hypotézu potvrdily.

H1c: Ženy, které jsou (dle příběhu) bezdětné jsou hodnoceny jako méně typické v porovnání se ženami, které (dle příběhu) mají děti. I tato hypotéza je statistickou analýzou dat potvrzena. Promítal se do odpovědi i příběh na pozadí? Nebo je typičnost ženy založena na mateřství? Je mateřství součástí ženské identity? Tradiční pohledy spatřují v mateřství naplnění ženského osudu, ženskost a mateřství chápou jako dva neoddělitelné pojmy (Balmer, 1994). Pokud žena není schopná reprodukce nebo se dobrovolně rozhodne děti nemít, je některými autory označena za defektní a nevyvíjí se podle nich správně (Hird, 2003, citují dle Basten, 2009). V současnosti se takto extrémní názory rozvolňují a volba jednotlivce společností nebývá perzekuována v takové míře. Jak vidíme z výsledků, i přes veškeré změny však zůstává pohled spíše tradiční – pro ženy je charakteristické to, že mají děti.

Výsledky hypotéz H1a, H1b a H1c jsou v souladu s hypotézou H1. Ženy, které se rozhodly zůstat bezdětné, respondenti hodnotili negativněji, zároveň je hodnotili jako méně sympatické, méně si jich vážili a zároveň tyto ženy považují za netypické. Podobné výsledky můžeme vysledovat např. z výzkumu autorů Jamison, Franzini a Kaplan (1979), ve kterém byla bezdětná americká žena hodnocena jako méně citlivá, méně milující a méně typická. To znamená, že respondenti uvažovali tak, že typická žena je ta, která má děti. Tradice

v patriarchálních společnostech ženám vymezily role hospodyňky a vychovatelky dětí, mužům úlohu živitele rodiny. Zdálo by se, že je tomu v dnešní stále více individualistické společnosti jinak, že může být dítě chápáno jako prvek brzdící individualizaci jedince, přesto výsledky tohoto výzkumu tvrdí něco jiného, lidé se upínají spíše k tradičnímu pohledu.

Z důvodu spolehlivějšího měření jsme se rozhodly otázky 2 až 6, které se týkají hypotéz H1a, H1b a H1c, podrobit vzájemným korelacím a zjistit tak vnitřní konzistenci dotazníku. Výsledná škála byla pracovní nazvána „postoj“. Ukázalo se, že se jedná o spornou reliabilitu a tím pádem by se dalo polemizovat o vnitřní homogenitě otázek. I přesto jsme se zaměřili na měření toho, zda je rozdíl mezi vnímáním verze příběhu v souvislosti s rodičovským stavem respondenta a výsledky škály „postoj“. Zkoumání se neukázalo jako signifikantní, muži a ženy hodnotili ženy z příběhu v podstatě stejně, a to ve shodě s dosavadními výsledky hypotéz, tedy ženy, které se rozhodly zůstat bezdětné, byly hodnoceny negativněji než ženy s dětmi. Zrovna tak jsme chtěli vědět, jak škála „postoje“ a verze příběhu souvisí s rodičovstvím respondentů. Ukázaly se výsledky na hranici signifikance. Zdá se, že lidé, kteří jsou rodiči, hodnotí bezdětné ženy z příběhu negativněji než respondenti bez dětí. Jediný příběh hodnocený pozitivněji je příběh ženy se středním odborným vzděláním, která má děti. Zároveň bylo u těchto respondentů rozlišování silnější, hodnocení bezdětných respondentů se nejeví tolik vyhraněně.

H2: Ženy uvedené jako vysokoškolsky vzdělané vykazují nižší míru negativních stereotypů než ženy uvedené se středním odborným vzděláním. Dle výsledků nebyla tato hypotéza potvrzena. Zdá se tedy, že na vzdělání nezáleží, lidé se spíše zaměřovali na to, zda žena děti má, či se rozhodla je nemít. Názorem, který byl základem k vytvoření hypotézy, byla myšlenka časové náročnosti studia a následně požadavku na pracovní zkušenosti, tudíž je zakládání rodiny chápáno problematičtěji. Na Grafu 6 je možné vidět, že byla bezdětná lékařka Jana z příběhu hodnocena o něco málo hůře než Jana kuchařka. V obou případech připsali respondenti bezdětným ženám charakteristiku kariéristka, v případě kuchařky Jany byl průměr hodnocení 4,33, u lékařky Jany byl jen 2,75. Dokonce byl prý podle jednoho respondenta „nedokázala upřednostnit dítě před prací“.

H3: Ženy hodnotí ženu z příběhu, která se rozhodla nemít děti, negativněji než muži. Výsledky této hypotézy se ukázaly jako významné ovšem v opačném směru, než jak je tomu v hypotéze. Muži hodnotili ženy z příběhů negativněji než ženy. Dle křivky v Grafu 7 můžeme vidět, ženy nerozlišují tak silně jako muži. Ženy se ve svých názorech nezdají být

tolik vyhraněné. Jde o zajímavý výsledek, jelikož se ve společnosti setkáváme spíše s tím, že se ženy více zajímají o to, jak jejich přítelkyně vidí rodinný život a zda plánují mít (v blízké budoucnosti) děti.

Nad to se rovněž v obecném povědomí objevuje představa mužů bránící se potomkům, v případě že děti odmítá žena, je to pochybné. Pokud jde pak o hodnocení žen, které se rozhodnou nemít děti, je dle výsledků patrné, že jsou to právě muži, kteří takové ženy spíš odsoudí. Čím to? Zdroje bychom mohly hledat například v evoluční psychologii, která (mimo jiné) pátrá po tom, co stojí za touhou k vyhledávání jedinců opačného pohlaví. V souvislosti s tím zastávají někteří odborníci názor (Ridley, 1999; Weiss a kol., 2010) názor, že „*muži obvykle soutěží o reprodukční přístup k ženám*“ (Weiss a kol., 2010, s. 654), které jim zprostředkují přenesení genů do příští generace, má tedy zájem co nejvíce rozmnožit své geny. To by mohlo znamenat, že jsou nevědomě muži přísnější k ženám, které se rozhodly zůstat bezdětné, z toho důvodu, že jim svým názorem zabraňují rozsévání své genetické výbavy. Rovněž bychom se mohli ptát po tom, jak by tito muži reagovali na stejný příběh, ve kterém by však figuroval namísto ženy muž. Vypadalo by jejich hodnocení podobně? Zajímavostí je, že ve výzkumu autorů Jamison, Franzini a Kaplan (1979) byli bezdětní muži hodnoceni negativněji než bezdětné ženy. Jak by asi vypadaly výsledky v současnosti? Mají respondenti sexistické názory? Nebo jde o odmítání dobrovolné bezdětnosti jako takové?

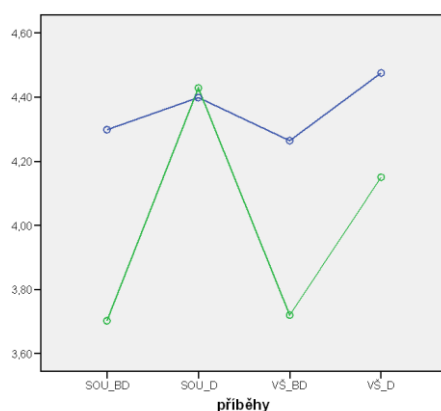
Zároveň bychom mohli hledat vysvětlení v biosociální teorii. Ženy jsou schopné odnosit a porodit děti a zejména v počátcích jejich života jsou nezbytné pro jejich výchovu, respektive jejich přežití. To pravděpodobně přispělo ke stereotypizaci žen jako opatrovníků. Přestože je náš život diametrálně odlišný od životů našich dávných předků, některé biologické faktory přetrvávají. A s nimi pravděpodobně i určitá očekávání (Wood & Eagly, 2002).

Výklad výsledků této hypotézy bychom mohli hledat i v teorii genderového útlaku, která tvrdí, že muži mají přímý zájem na udržení podřízeného postavení žen. Mocenská struktura je vytvořena záměrně. Tudíž pokud se v tomto příběhu ženy samy rozhodly, že chtějí zůstat bezdětné, mohli by to, podle zastánců této teorie, muži vnímat jako ohrožení svého postavení ve společnosti (Karsten, 2006).

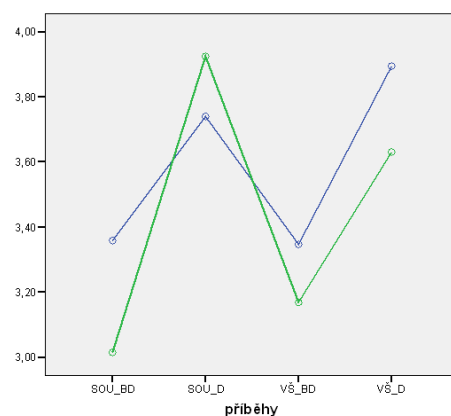
H4: Osoby s dětmi (rodičové) hodnotí ženy v příběhu, které se rozhodly být bezdětné, negativněji než osoby, které děti nemají (bezdětní). Výsledky analýzy prokázaly shodu

s touto hypotézou. Respondenti rodičové hodnotili ženy z příběhu negativněji než bezdětní respondenti a ve svém hodnocení také mnohem více rozlišovali. Zajímavé je porovnání grafů týkající se bezdětných respondentů a respondentů rodičů v souvislosti s hodnocením charakteristik žen, tak jak je uváděli u jednotlivých verzí příběhů, a škály „postojů“. Grafy totiž vypadají odlišně, obojí výsledky jsou zároveň statisticky významné. V případě uvádění a hodnocení charakteristik žen bezdětní respondenti nediferencovali tak silným způsobem, jako tomu bylo u škály „postojů“. Můžeme se pouze dohadovat co je příčinou takto rozdílných výsledků. Například se mohlo vyskytnout fenomén, který sociální psychologové nazývají sociální desirabilita. Respondenti se tak mohli pod tlakem „testové situace“ chtít jevit v lepším světle a nehodnotit. Do výsledků se také mohl promítnout věk bezdětných respondentů, jehož průměr činí 25,8 let (u respondentů rodičů byl věkový průměr 38,9 let), a nemusí tedy ještě cítit pnutí či sociální tlak ohledně tohoto tématu, a tudíž hodnotí benevolentněji. V souvislosti s věkem se mohl rovněž projevit fenomén genderové rovnosti, který je společností stále více a více předkládán (Graf 8), tudíž by ve svých hodnocení charakteristik mohli být lidé mírnější, avšak pokud dojde na otázky typu sympatií a toho, jak si ženu váží, nedokážou již zakrývat své tradičnější pohledy na svět. Ve škále „postojů“ se objevují nejen otázky, jak je respondentům žena z příběhu sympatická, jak si ji váží a nakolik ji považují za typickou ženu, obsahuje zároveň otázky týkající se toho, jak si myslí, že je tato žena oblíbená svými kolegy či nakolik si ji budou vážit ostatní lidé. Tyto dvě položky by mohly zkreslovat výsledná čísla.

Graf 8: Souvislost mezi verzí příběhu a hodnocením rodičem a bezdětným respondentem

Graf 5: Verze příběhu v souvislosti se škálou „postojů“ a rodičovstvím respondentů

Ve studii jsme se mimo jiné zaměřili na charakteristiky, které respondenti uváděli v první otázce. Zjistili jsme, že se několik z charakteristik opakovalo nezávisle na verzi příběhu. Jednalo se o vlastnosti jako *aktivní, společenská, přátelská, cílevědomá* nebo *sportovní typ*. Ve verzích příběhu, kde se ženy rozhodly zůstat bezdětné, se opakovaly vlastnosti jako *sobecká, nezávislá, či kariéristka*. Objevily se také názory, že je tato žena *pohodlná, arogantní, namyšlená, necitelná, povrchní, vypočítavá, zrazená, racionální, je samostatná (lehce feministka), dokázala by žít sama, bez potřeby kohokoliv jiného, nedokázala by upřednostnit dítě před prací, svého rozhodnutí bude litovat a nejspíš má k dětem nějaký blok z minulosti*. Tyto ženy také lidé vidí jako *nezávislé, zodpovědné, svobodomyšlné, rozhodné, rozvážené, uvědomělé, vyrovnané, úspěšné a užívající si života*.

U žen, které se rozhodly mít děti, se opakovaly vlastnosti jako *rodinný typ, normální či zodpovědná*. Tyto ženy lidé vnímají jako *pohodové, schopné, šikovné, vyrovnané, charismatické, dobrosrdečné, laskavé, moudré*, jako *prototyp správného člověka, tolerantní, věrné, zaneprázdněné*. Ženám, které se rozhodly zůstat bezdětné, bylo připisováno více negativně vyznívajících charakteristik než ženám s dětmi.

Jak je zmíněno výše, z důvodu možného ovlivnění příběhem na pozadí, doplňujícím představu o té které ženě, jsme promýšleli možnost odebrání těchto informací. Nakonec jsme se rozhodli je ponechat, příběh se nám zdál lákavější. Zajímavé je se tázat, nakolik do hodnocení žen promítal i příběh na pozadí týkající se Janina života (manžel, zájmy,...). U příběhu, ve kterém figurovala lékařka s dětmi, se od respondenta objevil názor, že taková žena *neexistuje*, od více respondentů pak názor, že je tato žena *přetížená*. U ženy matky se středním odborným vzděláním se objevilo, že *má hodně koníčků*. U dobrovolně bezdětných žen z příběhu jsme se setkali s charakteristikami jako *má ráda své zájmy, dělá, co ji baví, kreativní, kulturně znalá*. Podobně lze uvažovat o charakteristikách opakujících se u všech – *aktivní, sportovní typ, společenská*. Také se objevovala charakteristika *věrná*, zřejmě reagující na soužití s manželem. U jednotlivých charakteristik je ovšem více či méně sporné, nakolik byly vyvolány informacemi doplňujícími představy o Janě.

Mezi limitace výzkumu bez pochyby řadíme nenáhodný příležitostný výběr vzorku, díky kterému výsledky nelze zobecnit na populaci. Pokud by byl použit prostý náhodný výběr, výsledky by mohly vypadat jinak.

Přínosem této práce vidíme v obratu pozornosti na ženy, které se rozhodly zůstat bezdětné. Ze zpětných vazeb je možno říci, že po vyplnění dotazníku o tomto tématu začalo

nemálo jedinců přemýšlet. Dokonce se ozvaly ženy, které o bezdětnosti uvažují, z důvodu tlaku společnosti se však o tomto tématu zdráhají hovořit. Jak ale říká paní Marcela: „*Pro mě vopravdu, upřímně je důležitý otevřít téma nerodičovství. A ukazovat lidem, že se svět nebortí a že je nikdo nebude strašně nenávidět.*“ (Počtová, 2017, 18:43-18:57)

V našem výzkumu jsme prozkoumali některé obsahy, které se váží ke stereotypům o dobrovolně bezdětných ženách, v dalším zkoumání by bylo vhodné se například zaměřit na to, jaké dopady stereotypy na tyto ženy mají, případně se zaměřit na výzkum bezdětnosti (ať dobrovolné či nedobrovolné) u mužů.

ZÁVĚR

Před nějakým časem se v Čechách rozpoutala diskuse ohledně básničky pro děti nazvané *Maminka*. Jiří Žáček v ní píše: „*K čemu jsou holky na světě? Aby z nich byly maminky, aby se pěkně usmály na toho, kdo je malinký. Aby nás měl kdo pohladit a povědět pohádku. Proto jsou tady maminky, aby náš svět byl v pořádku.*“ (Echo24.cz, 2017, 18. ledna). Příčinou debat byla genderová nerovnost, respektive pohled na ženu, jejíž identita jako by byla svázaná s rolí matky. I přes velké změny ve společnosti se totiž setkáváme s tím, že jsou ženy stále vnímány ve vztahu k jejich reprodukivnímu statusu. To ovšem posiluje vnímání bezdětnosti jako něčeho odsouzeníhodného, nenormálního a negativního (Graham & Rich, 2012).

Diplomová práce se zabývá stereotypizací žen, které se rozhodly zůstat bezdětnými a nebyť maminkami. V současnosti mají lidé volbu se rozhodnout kdy a za jakých podmínek se stát rodiči, případně jestli se rodiči vůbec stát. Báseň dokládá způsob, jakým jsou ve společnosti reprodukovány genderové stereotypy. Ještě před vstupem do světa jsou na nás společností kladena očekávání, jak bychom se měli chovat a jaké úkoly bychom měli plnit v závislosti na naší genderové roli. Holky by tak měly být maminkami. Pokud se tak žena rozhodne matkou nebýt, může být společností v různé podobě sankciována. Je potřeba si uvědomit, že je mateřství jistě jednou z hlavních rolí v životě ženy, neměli bychom ovšem zapomínat na to, že jde také pouze možnost a volbu.

Práce je rozdělena do dvou hlavních částí, teoretické a empirické. V první části se zabývá definicemi některých důležitých pojmů a souvislostí, druhá část je věnována popisu výzkumu stereotypizace dobrovolně bezdětných žen.

Z výzkumu vyplynulo, že se potýkáme se stereotypy ohledně žen, které se rozhodly zůstat bezdětné. Zjistilo se, že si těchto žen lidé méně váží, hodnotí je jako méně sympatické a netypické. Nepotvrdilo se, že by u dobrovolně bezdětných hrálo roli jejich vzdělání, lidé hodnotí ženu se středním odborným vzděláním stejně jako ženu vysokoškolačku. Při hodnocení je tedy primární to, zda mají potomky. Zároveň bylo zjištěno, že muži ze vzorku byli ve svém hodnocení dobrovolně bezdětných žen přísnější než ženy.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Allport, G. W. (2004). *O povaze předsudků*. Praha: Prostor.

Balmer, R. (1994). American fundamentalism: The ideal of femininity. *Fundamentalism and Gender*, 5, 47-62.

Banaji, M. R., & Greenwald, A. G. (1995). Implicit gender stereotyping in judgments of fame. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(2), 181-198.

Basten, S. (2009). Voluntary childlessness and being childfree. *The Future of Human Reproduction: Working Paper*, 5, 1-23.

Bem, S. L. (1981). Gender schema theory: A cognitive account of sex typing. *Psychological Review*, 88(4), 354-364.

Benešovská, J. (2003). Proč nechci dítě?. *Moje psychologie*, 9, 68-73.uu

Ciaccio, V. (2015). *Stereotypes and parenting status: a comparison of parents and the childless-by-choice* (disertační práce, Rutgers University). Dostupné z: <https://rucore.libraries.rutgers.edu/rutgers-lib/48438/>

Czopp, A. M. (2008). When is a compliment not a compliment? Evaluating expressions of positive stereotypes. *Journal of Experimental Social Psychology*, 44(2), 413-420.

Czopp, A. M., Kay, A. C., & Cheryan, S. (2015). Positive stereotypes are pervasive and powerful. *Perspectives on Psychological Science*, 10(4), 451-463.

Český statistický úřad. (n.d.). Získáno 3. července 2018 z webové stránky ČSÚ, sekce Úhrnná rozvodovost v letech 1950-2016. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/uhrnna-rozvodovost-v-letech-1950-2016>

Český statistický úřad. (2014). *Domácnosti jednotlivců*. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20551799/170226-14.pdf/6232226f-f1c1-4d55-9101-26e04a3ab5fd?version=1.0>

Český statistický úřad. (2016). *Porody a plodnost za období 2011-2015*. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/32853427/13011816a.pdf/e7dad6a0-67af-40eb-bcf1-a47b36167dbe?version=1.0>

- Český statistický úřad. (2017). *Zaostřeno na ženy a muže*. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/45709986/30000417.pdf/1fa799cb-c008-4271-a09c-9035e22923cc?version=1.2>
- Eicher, V., Settersten, R. A., Penic, S., Glaeser, S., Martenot, A., & Spini, D. (2015). Normative climates of parenthood across Europe: Judging voluntary childlessness and working parents. *European Sociological Review*, 32(1), 135-150.
- Eliot, L. (2009). *Pink Brain, Blue Brain: how small differences grow into troublesome gaps – and what we can do about it*. New York: Houghton Mifflin Harcourt Publishing Copmany.
- Echo24.cz. (2017, 18. ledna). *Mají být z holek maminky? Feministky kritizují báseň z české čítanky*. Dostupné z: <https://echo24.cz/a/i6aeU/maji-byt-z-holek-maminky-feministky-kritizuji-basen-z-ceske-citanky>
- Festinger, L., & Carlsmith, J. M. (1959). Cognitive consequences of forced compliance. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 58(2), 203-210.
- Giddens, A. (1992). *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press.
- Gillespie, R. (2003). Childfree and feminine: Understanding the gender identity of voluntarily childless women. *Gender & Society*, 17(1), 122-136.
- Goldstein, E. B. (2008). *Cognitive psychology. Connecting Mind, Research, and Everyday Experience*. Belmont: Wadsworth Cengage Learning.
- Graham, M., & Rich, S. (2012). *What's' childless' Got to Do with It?*. Deakin University, Alfred Deakin Research Institute, 2(36), 16.
- Graham, M., Hill, E., Shelly, J., & Taket, A. (2013). Why are childless women childless? Findings from an exploratory study in Victoria, Australia. *Journal of Social Inclusion*, 4(1), 70-89.
- Graham, M., Smith, C., & Shield, M. (2015). Women's attitudes towards children and motherhood: A predictor of future childlessness?. *Journal of Social Inclusion*, 6(2), 5-18.
- Hartl, P., & Hartlová, H. (2010). *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál.

- Hašková, H. (2004). „Rodičovství a bezdětnost očima českých mužů a žen.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 5 (2-3): 13-16.
- Hašková, H. (Ed.). (2006). *Fenomén bezdětnosti v sociologické a demografické perspektivě*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Hašková, H., & Zamykalová, L. (2006). Mít děti—co je to za normu? Čí je to norma?. *Biograf*, 40-41: 130 ods.
- Hayesová, N. (2009). *Základy sociální psychologie*. Praha: Portál.
- Hendl, J. (2006). *Přehled statistických metod zpracování dat: analýza a metaanalýza dat*. Praha: Portál.
- Hewstone, M., Stroebe, W. (2006). *Sociální psychologie*. Praha: Portál.
- Hnilica, K. (2010). *Stereotypy, předsudky, diskriminace*. Praha: Karolinum.
- Inhelder, B., & Piaget, J. (2001). *Psychologie dítěte*. Praha: Portál.
- Jamison, P. H., Franzini, L. R., & Kaplan, R. M. (1979). Some assumed characteristics of voluntarily childfree women and men. *Psychology of Women Quarterly*, 4(2), 266-273.
- Jarkovská, L. Prohlédněme genderové stereotypy. (2004). In: *ABC feminismu*. Brno: Nesehnutí, s. 39-50.
- Jost, J. T., & Kay, A. C. (2005). Exposure to benevolent sexism and complementary gender stereotypes: consequences for specific and diffuse forms of system justification. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(3), 498-509.
- Karsten, H. (2006). *Ženy-muži*. Praha: Portál.
- Kelly, M. (2009). Women's voluntary childlessness: A radical rejection of motherhood?. *Women's Studies Quarterly*, 37(3/4), 157-172.
- Koropecj-Cox, T., Çopur, Z., Romano, V., & Cody-Rydzewski, S. (2018). University students' perceptions of parents and childless or childfree couples. *Journal of Family Issues*, 39(1), 155-179.
- Kreyenfeld, M., & Konietzka, D. (2017). Analyzing Childlessness. In: *Childlessness in Europe: Contexts, causes, and consequences*. Cham, Springer International Publishing: 3-15.

- Liberman, S. (2014, 9. září). *Childless by choice*. [videosoubor]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=OGdrf2WwP9E>
- Lippmann, W. (1922). *Public opinion*. Dostupné z: https://wnorton.com/college/history/america-essential-learning/docs/WLippmann-Public_Opinion-1922.pdf
- Mascaro, J. S., Rentscher, K. E., Hackett, P. D., Mehl, M. R., & Rilling, J. K. (2017). Child gender influences paternal behavior, language, and brain function. *Behavioral Neuroscience*, 131(3), 262-273.
- Maříková, H. (2004). Rodina: proměny mateřství, otcovství a rodičovství. In: *ABC feminizmu*. Brno: Nesehnutí, s. 41-50.
- Matoušek, O. (2003). *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Možný, I. (2002). *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Možný, I. (2004). Česká rodina pozdní modernity – Nová podoba starého partnera a rivala školy. In: *Pedagogika*, 54(4), 309-325.
- Možný, I. (2006). *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Myers, D. G. (2016). *Sociální psychologie*. Brno: Edika.
- Nakonečný, M. (2013). *Lexikon psychologie*. Praha: Vodnář.
- Nešpor, Z. R. (2017). *Sociologická encyklopedie*. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Hlavn%C3%AD_strana
- Počtová, J. (2017). *Nerodič*. [Dokument]. Dostupné z: <https://www.aerovod.cz/katalog/nerodic/>
- Petrusek, M. a kol. (1996). *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum.
- Poněšický, J. (2012). *Fenomén ženství a mužství. Psychologie ženy a muže, rozdíly a vztahy*. Praha: Triton.
- Rabušic, L. (2001). *Kde ty všechny děti jsou?*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Reining, K. (2017). Voluntary Childlessness: Stigma and Societal Pressures on Men and Women. *Scholars: Journal of Undergraduate Research*, 29.

- Renzetti, C. (2003). *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.
- Ridley, M. (1999). *Červená královna: sexualita a vývoj lidské přirozenosti*. Praha: Mladá fronta.
- Rijken, A. J., & Merz, E. M. (2014). Double standards: Differences in norms on voluntary childlessness for men and women. *European Sociological Review*, 30(4), 470-482.
- Russo, N. F. (1976). The motherhood mandate. *Journal of Social Issues*, 32(3), 143-153.
- Sechrist, G. B., & Stangor, C. (2005). Prejudice as social norms. In: *Social psychology of prejudice: historical and contemporary issues*/edited by Christian S. Crandall, Mark Schaller. Lawrence, Kan.: Lewinian Press, c2005. Lawrence, Kan.: Lewinian Press.
- Shaw, R. L. (2011). Women's experiential journey toward voluntary childlessness: An interpretative phenomenological analysis. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 21(2), 151-163.
- Sherif, M. (1956). Experiments in group conflict. *Scientific American*, 195(5), 54-59.
- Sherriffs, A. C., & McKee, J. P. (1957). Qualitative aspects of beliefs about men and women. *Journal of Personality*, 25(4), 451-464.
- Sobotka, T. (2017). Childlessness in Europe: Reconstructing long-term trends among women born in 1900–1972. In: *Childlessness in Europe: Contexts, causes, and consequences*. Cham, Springer International Publishing: 17-53.
- Surkyn, J., & Lesthaeghe, R. (2004). Value orientations and the second demographic transition (SDT) in Northern, Western and Southern Europe: An update. *Demographic Research*, 3, 45-86.
- Tajfel, H. (1970). Experiments in intergroup discrimination. *Scientific American*, 223(5), 96-103.
- Tajfel, H. (1981). *Human groups & social categories: Studies in Social Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- The Human Fertility Database. (d.l.m. 2018). Dostupné z: <https://www.humanfertility.org/cgi-bin/main.php>
- Uhlířová, J. (2017). „Nechci mít děti. A okolí mě odsuzuje.“. *Katka*, 15(6.-12.4.), 18-19.

- Vágnerová, M. (2007). *Vývojová psychologie II*. Praha: Karolinum.
- Výrost, J., & Slaměník, I. (2008). *Sociální psychologie*. Praha: Grada.
- Walzer, A., S., & Czopp, A. M. (2011). Mother knows best so mother fails most: benevolent stereotypes and the punishment of parenting mistakes. *Current Research in Social Psychology*, 16(12).
- Warshak, R. A. (1996). *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál.
- Wittenbrink, B., & Henly, J. R. (1996). Creating social reality: Informational social influence and content of stereotypic beliefs. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 598-610.
- Weiss, P. a kol. (2010). *Sexuologie*. Praha: Grada.
- Wood, W., & Eagly, A. H. (2002). A cross-cultural analysis of the behavior of women and men: implications for the origins of sex differences. *Psychological Bulletin*, 128(5), 699-727.

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Porovnání valencí charakteristik žen	47
Tabulka 2: Porovnání valencí charakteristik žen u jednotlivých verzích příběhů	47
Tabulka 3: Souvislost verze příběhu a otázky, jak si respondenti ženu z příběhu váží	48
Tabulka 4: Souvislost verze příběhu a sympatií k ženám z příběhu	49
Tabulka 5: Souvislost verze příběhu s hodnocením typičnosti ženy z příběhu	50
Tabulka 6: Vnitřní homogenita vybraných položek dotazníku	51
Tabulka 7: Vnitřní homogenita vybraných položek dotazníku	51
Tabulka 8: Verze příběhu v souvislosti se škálou „postoj“ a pohlavím respondentů	51
Tabulka 9: Verze příběhu v souvislosti se škálou „postoj“ a rodičovstvím respondentů ...	52
Tabulka 10: Souvislost valence vlastností žen z příběhů v souvislosti s pohlavím respondentů	55
Tabulka 11: Souvislost valence vlastností žen z příběhů v souvislosti s rodičovstvím respondentů	56
Tabulka 12: Jana jako bezdětná kuchařka	57
Tabulka 13: Jana jako bezdětná lékařka	57
Tabulka 14: Jana jako kuchařka s dětmi	57
Tabulka 15: Jana jako lékařka s dětmi	57

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Souvislost verze příběhu a otázky, jak si respondenti ženu z příběhu váží	48
Graf 2: Souvislost verze příběhu a otázky, jak je respondentům žena z příběhu sympatická	49
Graf 3: Souvislost verze příběhu a typičnosti žen z příběhu	50
Graf 4: Verze příběhu v souvislosti se škálou „postoj“ a pohlavím respondentů	52
Graf 5: Verze příběhu v souvislosti se škálou „postoj“ a rodičovstvím respondentů	53
Graf 6: Hodnocení verzí příběhů	54
Graf 7: Hodnocení valencí charakteristik žen z příběhů muži a ženami	55
Graf 8: Souvislost mezi verzí příběhu a hodnocením rodičem a bezdětným respondentem	56

Přílohy

Příloha 1: Ukázka použitého dotazníku

PRŮZKUM NÁZORŮ

Dobrý den,

jsem studentkou pátého ročníku oboru psychologie a sbírám data pro svou diplomovou práci. V souvislosti s tím se na Vás obracím s prosbou o přečtení příběhu a následné zodpovězení pár otázek. Vyplnění trvá přibližně 10 minut.

Dotazník je anonymní a veškeré Vámi uvedené informace budou použity výhradně k mým studijním účelům. V předkládaném dotazníku se jedná o Vaše názory a neexistuje ani správná, ani špatná odpověď, z toho důvodu se není čeho obávat.

Mnohokrát Vám děkuji za čas strávený nad tímto dotazníkem.

3. Myslíte si, že je Jana oblíbená mezi svými kolegy?

Neoblíbená	1	2	3	4	5	Hodně oblíbená
------------	---	---	---	---	---	----------------

4. Na základě toho, co jste četl/a, jak moc si Jany vážíte?

Neváším si jí	1	2	3	4	5	Váším si jí hodně
---------------	---	---	---	---	---	-------------------

5. Jak si myslíte, že si Jany váží její vrstevníci?

Neváží si jí	1	2	3	4	5	Váží si jí hodně
--------------	---	---	---	---	---	------------------

6. Je ve Vašich očích Jana typickou ženou?

Netypická žena	1	2	3	4	5	Naprosto typická žena
----------------	---	---	---	---	---	-----------------------

7. Jakého jste pohlaví?

Muž

Žena

8. Kolik je Vám let?

9. Jakého jste stavu?

Single

V partnerství / Ženatý / Vdaná

Ovdovělý/á

Příloha 2: Charakteristiky bezdětných žen uvedené respondenty

1. Jana se středním odborným vzděláním pracující jako kuchařka v italské restauraci, která se rozhodla zůstat bezdětná

Charakteristika	Suma	Četnost	Průměr
Aktivní; Energická; Vitální	132	32	4,47
Společenská	125	28	4,61
Přátelská	76	19	4,79
Cílevědomá	55	15	3,67
Sobecká; Egocentrická	26	6	2,5
Kreativní	26	6	4,67
Nezávislá	23	6	3,5
Sportovní typ	23	5	4,2
Upřímná; Přímočará	23	5	4,6
Zodpovědná; Zodpovědná za jiné	22	5	4
Spokojená; Šťastná	17	4	4,75
Sebevědomá	13	4	4
Věrná	15	3	5
Rozhodná	13	3	4,33
Rozumná	13	3	4,33
Kariéristka	13	3	4,33
Pracovitá	9	3	5
Pohodlná	9	3	3
Svobodomyšlná	9	2	4,5
Organizovaná	8	2	4
Vyrovnaná	8	2	4
Introvert	6	2	3
Neambiciózní	4	2	2
Dělá, co jí baví	5	1	5
Chytrá	5	1	5
Je svá	5	1	5
Krásná	5	1	5
Má ráda své zájmy	5	1	5
Milující	5	1	5
Rodinný typ	5	1	5
Rozmyšlená	5	1	5
Schopná věnovat se náročnějším koníčkům navzdory těžké práci	5	1	5
Temperamentní	5	1	5
Usilovná	5	1	5
Uvědomělá	5	1	5
Žije vědomý život	5	1	5
Empatická	4	1	4
Chce zůstat svobodná a bez závazku	4	1	4

Klidná	4	1	4
Má srovnané priority	4	1	4
Milá	4	1	4
Nekonfliktní	4	1	4
Pořádná	4	1	4
Požitkářská	4	1	4
Praktická	4	1	4
Samostatná	4	1	4
Skromná	4	1	4
Svobodná	4	1	4
Sympatická	4	1	4
Výborná kuchařka	4	1	4
Dominantní	3	1	3
Individualistka	3	1	3
Namyšlená	3	1	3
Necitelná	3	1	3
Nechce závazky	3	1	3
Neurotička	3	1	3
Nezralá	3	1	3
Obyčejná	3	1	3
Pečlivá	3	1	3
Při zemi	3	1	3
Svědomitá	3	1	3
Úspěšná	3	1	3
Zásadová	3	1	3
Žije sama pro sebe	3	1	3
Bezdětná	2	1	2
Bude toho litovat	2	1	2
Má ráda pozornost	2	1	2
Moderní	2	1	2
Vypočítavá	2	1	2
Ambiciózní	1	1	1
Povrchní	1	1	1

2. Jana se středním odborným vzděláním pracující jako kuchařka v italské restauraci, která se rozhodla mít děti

Charakteristika	Valence	Četnost	Průměr
Akční, Aktivní, Činorodá, Vitální, Živá	190	41	4,63
Společenská	148	32	4,6
Kamarádkská, přátelská	62	15	4,6
Cílevědomá; Ví, co chce	57	12	4,75
Rodinná, Rodinný typ	43	10	4,3
Pracovitá	34	7	4,1
Sportovně založená	19	4	4,5
Zodpovědná	15	4	4,8
Kreativní	15	3	4,6
Normální, průměrná	9	3	3
Přímá, Upřímná	14	3	4,3
Spokojená, šťastná	14	3	4,7
Extrovertní	9	2	4,5
Klidná	10	2	5
Má své koníčky, má hodně koníčků	8	2	4
Milá	7	2	3,5
Pohodová	10	2	
Pořádkumilovná, Systematická	8	2	4
Rozumná	10	2	5
Svědomitá	9	2	4,5
Sympatická	9	2	4,5
Ambiciózní	2	1	2
Asertivní	4	1	4
Dbá o zdraví	5	1	5
Dobrosrdečná	4	1	4
Empatická	3	1	3
Flexibilní	4	1	4
Hravá	5	1	5
Charismatická žena	5	1	5
Inteligentní	5	1	5
Komunikativní	5	1	5
Milující	5	1	5
Moderní	4	1	4
Nadšená	5	1	5
Nenáročná	3	1	3
Nevyčerpateľná	4	1	4
Nohama na zemi	3	1	3
Obětavá	5	1	5
Opatrná	5	1	5
Optimistická	3	1	3
Otevřená novému	5	1	5
Perfekcionistka	2	1	2

Plánující	5	1	5
Pracující	4	1	4
Přemýšlivá	4	1	4
Puntičkářka	3	1	3
Racionální	3	1	3
Rozvážná	4	1	4
Schopná	5	1	5
Skromná	5	1	5
Spolehlivá	4	1	4
Spořádaná	4	1	4
Starostlivá	5	1	5
Svobodomyslná	4	1	4
Šikovná	4	1	4
Talentovaná	5	1	5
Tolerantní	5	1	5
Umí využít volný čas	5	1	5
Uvědomělá	4	1	4
Věrná	5	1	5
Vyrovnaná	5	1	5
Zvídavá	4	1	4

3. Jana s vysokou školou pracující jako oční lékařka, která se rozhodla zůstat bezdětná

charakteristika	valence	četnost	průměr
Cílevědomá	135	31	4,35
Společenská	89	23	4,39
Akční, aktivní, energická	88	19	4,6
Egoistická, Sobecká	32	10	2
Kamarádká, Přátelská	42	9	4,67
Chytrá, Inteligentní	35	8	4,75
Kariéristka, Nedokázala by upřednostnit dítě před prací	31	8	2,75
Ambiciózní	25	7	4
Organizovaná, Systematická, Organizačně schopná	16	4	4
Nezávislá	7	3	3,3
Perfekcionista, Pontičkář	8	3	2,67
Pracovitá	14	3	4,67
Rodinný typ	8	3	2,67
Sebevědomá	13	3	4,33
Sportovní typ	8	3	4,33
Vzdělaná	15	3	5
Zodpovědná	15	3	5
Kreativní	9	2	4,5
Obětavá	10	2	5
Pohodlná	5	2	2,5

Schopná	9	2	4,5
Svobodomyslná	9	2	4,5
Sympatická	7	2	3,5
Úspěšná	10	2	5
Angažovaná	3	1	3
Arogantní	4	1	4
Atraktivní	3	1	3
Bez ambicí	3	1	3
Extrovertní	4	1	4
Introvert	3	1	3
Kompromisní	3	1	3
Komunikativní	5	1	5
Kulturně znalá	4	1	4
Má se ráda	5	1	5
Má určené priority	5	1	5
Milá	5	1	5
Naivní	2	1	2
Nejspíš má k dětem nějaký blok z minulosti	5	1	5
Nestereotypní	4	1	4
Nudná	3	1	3
Obyčejná	5	1	5
Oddaná	5	1	5
Odpovědná	4	1	4
Odvážná	4	1	4
Osamělá	3	1	3
Rozhodná	4	1	4
Rozvážná	3	1	3
Samolibá	4	1	4
Samostatná (lehce feministka); dokázala by žít sama bez potřeby kohokoliv jiného	4	1	4
Samotářská	2	1	2
Svědomitá	5	1	5
Upřímná	5	1	5
Uvědomělá	4	1	4
Užívá života	4	1	4
Vášnivá	3	1	3
Vstřícná	4	1	4
Vyrovnaná	5	1	5
Vyzrálá	5	1	5
Zapálená	3	1	3
Zásadová	3	1	3
Zrazená	1	1	1
Zvídavá	5	1	5
Poživačná	3	1	3
Racionální	5	1	5

4. Jana s vysokou školou pracující jako oční lékařka, která se rozhodla mít děti

Charakteristika	Valence	Četnost	Průměr
Cílevědomá; Ví, čeho chce dosáhnout	212	47	4,49
Akční; Aktivní; Energická; Pořád potřebuje něco dělat	212	46	4,63
Společenská	114	25	4,56
Chytrá; Inteligentní	113	24	4,7
Kamarádká; Přátelská	92	19	4,84
Zodpovědná	87	18	4,83
Normální; Obyčejná; člověk jako každý jiný	43	9	4,78
Rodinný typ	44	9	4,78
Organizovaná, Má vše naplánované do posledního detailu	28	8	3,5
Pracovitá	33	7	4,43
Ambiciózní	27	6	4,5
Sportovně založená	25	5	5
Vzdělaná	22	5	4,6
Přetížená	7	4	1,75
Sebejistá, Sebevědomá	16	4	4,25
Tvořivá, Kreativní	15	4	4,75
Vyrovnaná	20	4	5
Disciplinovaná	10	3	3,67
Optimistická	14	3	5
Pilná	12	3	4,67
Spokojená	13	3	4,33
Empatická	10	2	5
Klidná	10	2	5
Milující	10	2	5
Nezávislá	9	2	4,5
Nudná	4	2	2
Pohodářka; Easy going	10	2	5
Rozumná	9	2	4,5
Sobecká	2	2	1
Spořádaná	10	2	5
Učlivá	10	2	5
Upjatá	4	2	2
Úspěšná	9	2	4,5
Uvědomělá	9	2	4,5
Altruistická	5	1	5
Časově vytížená	1	1	1
Dokonalosti chtivá	2	1	2
Domýšlivá	2	1	2
Dotahuje věci do konce	5	1	5
Extrovertní	3	1	3
Hezká	4	1	4
Chce mít jistotu	4	1	4

Komunikativní	5	1	5
Konzervativní	4	1	4
Laskavá	5	1	5
Líná	1	1	1
Moudrá	4	1	4
Neexistuje	3	1	3
Nemá moc volna, kdy by odpočívala	2	1	2
Nenáročná	4	1	4
Nerada se nudí	2	1	2
Oddaná	2	1	2
Ochotná	4	1	4
Pečující	3	1	3
Plánující	3	1	3
Pracující na sobě	5	1	5
Prototyp správného člověka	5	1	5
Ráda pomáhá druhým (myslím, že to nedělá pro druhé, ale pro sebe)	4	1	4
Samostatná	4	1	4
Seriózní	4	1	4
Sexy	5	1	5
Smířená	2	1	2
Starostlivá	5	1	5
Svědomitá	5	1	5
Sympatická	5	1	5
Šikovná	5	1	5
Šprtka	2	1	2
Tolerantní	3	1	3
Tvrdohlavá	3	1	3
Upřímná	5	1	5
Uťáplá	1	1	1
Věrná	5	1	5
Veselá	5	1	5
Zábavná	4	1	4
Zaměstnaná	3	1	3
Zaneprázdněná	3	1	3
Život si užívající	5	1	5

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno a příjmení autorky: Bc. et Bc. Veronika Ulmanová

Studijní program: Psychologie (Mgr.) (PM) – N7701

Studijní obor: 7701T005 - Psychologie (Mgr.). (PMp)

Název práce: Stereotypizace bezdětných žen

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Karel Hnilica CSc.

Rok dokončení práce: 2018

Počty znaků hlavního textu práce (včetně literatury, bez příloh)

Přímé citace: 7998 znaků (včetně mezer)

Ostatní text: 110 768 (včetně mezer)

Celkový počet znaků: 118 766 znaků (včetně mezer)

Názvy souborů umístěných na doprovodném CD

Text práce ve formátu PDF: DP_Ulmanova_StereotypizaceBezdetnychZen

Text práce ve formátu DOC: DP_Ulmanova

Pražská vysoká škola psychosociálních studií
Posudek vedoucího diplomové práce

Autor práce **Veronika Ulmanová**
 Název práce **Stereotypizace bezdětných žen**
 Obor studia **psychologie**
 Vedoucí práce **doc. Karel Hnilica**

stupnice** **1 2 3 4 5 0**

Práce s odbornou literaturou

Využití relevantních odborných časopiseckých zdrojů (množství)
 Využití relevantních recentních pramenů (z posledních 2-5 let)
 Využití původních pramenů (nikoli sekundární literatury)

X					
	X				
	X				

Teoretická část

Členění, návaznost částí, rozvržení témat atp.
 Jasně směřování k hypotézám výzkumu
 Jsou definovány všechny konstrukty vyskytující se v hypotézách?
 Je vymezení klíčových témat a pojmů založeno na studiu více nezávislých zdrojů?
 Původnost zpracování odborné literatury, elaborace hypotéz
 Rozsah textu nesouvisějícího bezprostředně s hypotézami výzkumu („vata“)
 Odborný styl psaní, absence gramatických chyb, srozumitelnost, ...
 Mohla by být teoretická část časopisecky publikována jako původní odborný text?

X					
	X				
X					
X					
	X				
X					
X					
	X				

Problém, cíle, otázky a hypotézy

Jasnost a srozumitelnost stanovení cíle výzkumu
 Výzkumné otázky (originalita, zajímavost, závažnost...)
 Hypotézy (srozumitelnost, vnitřní konzistence, specifikace vztahů, ...)
 Teoretická / praktická relevantnost hypotéz
 Operacionalizace hypotéz (testovatelnost, falzifikovatelnost)

X					
X					
X					
X					
X					

Výzkumná strategie, design, soubor, techniky sběru dat

Předvýzkum: předběžné ověření psychometrických vlastností nástrojů
 Předvýzkum: předběžné ověření dostupnosti a vhodnosti souboru
 Výběrový soubor (popis - tabulka, vhodnost, velikost)
 Vhodnost použité výzkumné strategie pro test výzkumných hypotéz
 Popis použitých technik sběru dat (operacionalizace proměnných)
 Uvedení psychometrických vlastností použitých technik: reliabilita
 Jsou uvedeny potřebné údaje, aby bylo možno výzkum replikovat?

X					
X					
X					
X					
X					
X					
X					

Prezentace dat a jejich analýzy

Jsou uvedeny základní deskriptivní údaje (M, SD, %, r, ...)?
 Jsou tabulky a grafy správně vytvořeny a popsány?
 Nejsou v textu údaje a data, která jsou irelevantní k testu hypotéz („vata“)?
 Byly adekvátně testovány všechny hypotézy (správná volba testů)?
 Jsou uvedeny velikosti účinku (r, d, η^2 , ...) a pravděpodobnosti?
 Jsou výsledky testů prezentovány správně, přehledně a srozumitelně?
 Jsou výsledky statistických testů správně interpretovány?
 Jsou v textu uvedeny pouze relevantní údaje, tabulky a grafy?
 Byly testovány všechny apriorní hypotézy a pouze ony?
 Jsou poskytnuta data a kódy umožňující nezávislou re-analýzu dat?

X					
X					
X					
X					
X					
X					
X					
X					
X					
X					

Diskuse výsledků šetření a celkové zhodnocení výzkumu

Je uvedeno stručné a srozumitelné shrnutí hlavních výsledků výzkumu?
 Je provedena diskuse výsledků vzhledem k relevantní literatuře?
 Jsou vyvozeny – je-li to relevantní – přiměřené závěry týkající se důsledků zjištění?
 Mohla by být výzkumná část časopisecky publikována jako původní odborný text?

X					
	X				
					X
X					

** 1 – výborně/ANO; 2 – velmi dobře /SPÍŠE ANO; 3 – dobře/STŘEDNĚ; 4 – velmi špatně/SPÍŠE NE; 5 – nedostatečně/NE; 0 – nehodnoceno, nehodí se atp.

Dodržování citačních a etických norem APA

Citace pramenů v textu (odkazy)

Citace textu (správnost, počet citací a parafrází, ...)

Citace jednotlivých pramenů v seznamu literatury (bibliografické citace)

Vytvoření seznamu literatury (formát, abecední řazení, shoda s citacemi v textu, ...)

Etické normy 1: informovaný souhlas, anonymizace, debriefing, ...

Etické normy 2: FFP (plagiátorství, fabrikace dat, falzifikace)

Etické normy 3: QRP (formulování hypotéz na datech, vylučování případů, ...)

X	X			
X				
X				
X				
				X
X				
X				

Spolupráce vedoucího práce se studentem, samostatnost a nezávislost studenta

Samostatnost a inovativnost při formulování hypotéz (vlastní přínos studenta)

Samostatnost a metodologická kompetence při realizaci výzkumu

Samostatnost a kompetence při práci s daty, při jejich analýzách a interpretaci

X				
X				
	X			

Hodnocení

Jde o práci, která je věnována závažnému tématu a která je (především v empirické části) inovativní a velmi kvalitní.

Pár drobností:

Citace podle APA: v závorkách řadíme autory podle abecedy; delší citace dáváme do bloku.

Definice hlavních pojmů by měly směřovat k vlastnímu pojetí; není třeba uvádět výčty.

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Vaše výsledky ukazují mimo jiné, že jsou ženy, které se dobrovolně rozhodly zůstat bezdětné, hodnoceny jako méně sympatické než ty, které se rozhodly pro děti. Čím si tento rozdíl vysvětlujete?

Práce splňuje podmínky kladené na diplomovou práci a **doporučuji ji k obhajobě.**

Navrhovaná klasifikace: **výborně**

Datum, podpis: 14. 8. 2018

Karel Hnilica

**Posudek oponentky diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studentky: Bc. et Bc. Veronika Ulmanová

Obor studia: Psychologie

Název práce: Stereotypizace bezdětných žen

Oponentka práce: Mgr. Zuzana Janotková

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): nevedeno

Počet stránek příloh: nevedeno

Počet titulů v seznamu literatury: nevedeno

Přímé citace: 7998 znaků (včetně mezer)

Ostatní text: 110 768 (včetně mezer)

Celkový počet znaků: 118 766 znaků (včetně mezer)

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Oborová příléhavost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

	x			
--	---	--	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	x			
--	---	--	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití praktických zkušeností

	x			
--	---	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

x				
---	--	--	--	--

Naplnění cílů práce

	x			
--	---	--	--	--

	x			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Vyváženost teoretické a praktické části
v daném tématu

Návaznost kapitol a subkapitol

	x			
--	---	--	--	--

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost
výsledků v praxi

	x			
--	---	--	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce
(publikace, referáty, apod.)

	x			
--	---	--	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Uvedte, které výsledky Vašeho výzkumu byli překvapivé?

Jak uvádíte, hranice mezi dobrovolnou a nedobrovolnou bezdětností je tenká. Myslíte si, že žena, která se rozhodla nemít dítě i když po něm toužila, ale ve vhodném reprodukčním období neměla na dítě např. vhodné podmínky byla vnímána rozdílně jako žena, která podmínky má ale dítě nechce? A když ano, jak?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Autorka se ve své práci s názvem: „Stereotypizace bezdětných žen“ věnuje tématu stereotypů u dobrovolně bezdětných žen z pohledů respondentů v ČR.

Teoretická část je věnována, jak základních pojmů jako je stereotyp, gender a genderový stereotyp, tak dalším navazujícím kapitolám k porozumění tématu, a to kapitole o rodičovství a o samotné problematice dobrovolně bezdětných.

V empirická část si autorka jako primární cíl stanovila zjistit, zda existují stereotypní představy ohledně žen, které se rozhodly zůstat dobrovolně bezdětné. Vytvořila čtyři příběhy, které popisují tutéž ženu, s odlišností ve vzdělání a jestli je dobrovolně bezdětná nebo má děti. Autorka dále zjišťovala, jak je o této ženě v jednotlivých kontextech smýšleno a jak je hodnocena okolím. Dalším cílem bylo také porovnání osobnostních charakteristik, které respondenti ženám přisouvali. Byla zde snaha postihnout zde existuje nebo neexistuje stereotypizace dobrovolně bezdětných žen.

Teoretická i empirická část ukazuje přehledný odborný text, autorka pracovala s množstvím kvalitní odborné literatury. Text je rozsáhlý a psaný poutavě a čtivě, což mu nijak neubírá na odbornosti. Právě naopak, vtáhne čtenáře do problematiky a seznamuje jak s různými teoretickými pohledy, které jsou provázány výzkumy k danému tématu, tak samotná empirická část jasně a strukturovaně provází výzkumným záměrem, přípravou výzkumu, samotným provedením a důkladnou analýzou dat a interpretaci zajímavých výsledků. Oceňuji také provedení samotné pilotní studie a náročné statistické zpracování dat. Oceňuji osobní přístup a vklad autorky v celé práci.

Celkově hodnotím diplomovou práci jako velmi kvalitní a zdařilou.

Doporučení k obhajobě: **doporučuji**

Navrhovaná klasifikace: **1**

Datum, podpis: 31.8.2018